

Данчо ЗОГРАФСКИ

ФОРМИРАЊЕТО НА КОМУНИСТИЧКАТА ПАРТИЈА НА МАКЕДОНИЈА И МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО ПРАШАЊЕ

I

Македонското национално прашање, сфатено како прашање за признавање на националната индивидуалност на македонскиот народ и неговите суверени права и барања за вистинска национална слобода, државно конституирање и доброволно здружување и за сестран развоток, и формирањето на Комунистичката партија на Македонија како раководна општествено-политичка сила, предводник на работничката класа и останатите трудбеници од редовите на македонскиот народ и народностите во Македонија, тие се две неразделно поврзани и испреплетени кардинални појави и страни на еден единствен историски процес на органско проникнување на најпрогресивните класни и национални интереси и тенденции во македонското општество. Основањето на КПМ, како составен дел на КПЈ, дојде во време на созреани објективни и субјективни услови, во размавот на заедничката вооружена антифашистичка ослободителна војна и социјалистичката револуција на југословенските народи и народности под предводништво на КПЈ и другарот Тито. Тоа беше закономерна последица на револуционерната ориентација и практика на Титовото партиско раководство за решавање на националното прашање во Југославија (а во таа смисла и на македонското национално прашање) во процесот на економско-социјалното ослободување на работничката класа и темелните општествени преобразувања што предопредуваше поуспешно и посеопфатно изведување на социјалистичка револуција.

Формирањето на КПМ, со кое македонскиот народ и народностите на Македонија се здобија за прв пат во историјата со сопствена најпрогресивна револуционерна политичка авангарда, беше истовремено остварување на порано донесените заклучоци на Четвртата земска конференција на КПЈ (24 и 25 декември 1934) како нејзин составен дел да се основаат „во нај-

блиска иднина“ комунистичките партии на Хрватска и Словенија и КП на Македонија. Основањето на споменатите комунистички партии во рамките на КПЈ се сметаше дека ќе биде ефикасна мерка за слабеење на националистичкото влијание и за оспособување и изградување на „сопствени кадри од редовите на работниците од потиснатите народи“.¹⁾

Формулирањето на ваквите заклучоци на Четвртата земска конференција на КПЈ доаѓаше, несомнено, под влијание на надворешно-политичките настани и фактори (преземање на власта од страна на хитлеристите во Германија, препораки од Коминтерната и сл.), но исто така и под влијание на согледувањата и барањата на комунистите во национално унтенетите југословенски земји. Така, на пример, во илегалниот орган „Билтен“, односно „Комунистички билтен“, на привремениот Покраински комитет на КПЈ, што се образува во Скопје во средината на 1934 година, опстојно беше разгледувано прашањето за местото и улогата на свесната авангарда на југословенскиот пролетаријат во демократските националноослободителни борби и движења на потиснатите народи. Во мошне индикативната статија за организационата состојба и дејност на комунистичките партии на Балканот, печатена во две продолженија (во „Билтен“ бр. 3 и во „Комунистички билтен“ бр. 4), се констатираше дека „слаба страна на која треба да се сврти особено внимание е работата на компартиите во националните реони“ коешто се илустрираше со тврдењето дека таа работа во Бугарија и Грција е послаба отколку во Романија и Југославија и дека „во Бугарија нема партиска организација во бугарскиот дел на Тракија и Македонија“²⁾. За овој пропуст не се наоѓаше оправдување, бидејќи во статијата стои дека „почвата за работа е повеќе од поволна особено меѓу Македонците“³⁾ а исто така се сметаше дека требало да биде посилна партиската работа меѓу Македонците и во Грција.

За Југославија, како карактеристичен белег, се истакнуваше, постоењето на партиски организации во сите национални области, додека за компартиите на Југославија и Романија се даваше досега генерализирана оценка дека уште не можеле доволно да ги исползуваат „националните спротивности и националното унтенетување“, главно, поради тоа што нивниот „партиски апарат недоволно го истакнува националниот момент“.⁴⁾ Во доста опширно цитиранава статија на „Комунистички билтен“ (бр. 4) посебно се нагласуваше дека е недостаток во јавното ис-

---

¹⁾ Историјски архив КПЈ, т. II (Конгреси и земајске конференции КПЈ 1919 — 1937), Београд 1949, стр. 102—103.

²⁾ О организационом раду компартија на Балкану. „Комунистички билтен“, бр. 4 (Sine anno et loco).

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Ibidem.

тапување на партиските организации во националните области, односно земји и краишта со компактно потиснато население како на пример, Македонија во Југославија или Бесарабија во Романија, затоа што тие се јавувале и именувале само како компартии на соодветните држави, то ест на Југославија и Романија, а не и, на пример, како Комунистичка партија на Македонија или Комунистичка партија на Бесарабија. Со подвлекувањето на огромното значење на постоењето на „самостојни партии на угнетените нации“ поентата, во споменатата статија во органот на привремениот Покраински комитет на КПЈ од 1934 година се сведуваше на апелот дека „е крајно време ЦК КПЈ и ЦК КПР да го постават и да го решат прашањето за создавање на КП на Словенија, КП на Хрватска, КП на Македонија во рамките на КПЈ... и КП на Бесарабија, врз истите начела, во рамките на КПР“.⁵⁾

Ваквите сфаќања и барања добиваа примена во конкретните ставови и акции на раководството на КПЈ. Во резолуцијата за работата на Партијата меѓу национално потиснатите маси, прифатена на Четвртата земска конференција на КПЈ во Љубљана, беше формулирано гледиштето дека националното прашање во Југославија може и треба да се решава во рамките на општите усилби за „револуционерно преуредување на југословенското општество“, со револуционерна борба на трудбениците и национално угнетените народи и малцинства под раководство на работничката класа. За успешно остварување на овие крупни задачи — како што е познато — конференцијата реши да се основаат комунистички партии на Хрватска, Словенија и Македонија („во блиска иднина“) во составот на КПЈ.

Раскинувањето со рецидивите на погрешните разбирања дека правото на југословенските народи за самоопределување „мора да се изрази во форма на одделување на Хрватска, Словенија и Македонија од составот на Југославија“ значеше категоричко отфрлање на едностраното толкување на правото на народите на самоопределување како обврска за отцепување. Својата основна политичка линија и интенција ЦК КПЈ во 1935 година вонредно експлицитно ја изрази со зборовите дека комунистите не смеат да го стават тежиштето врз отцепување, подвлекувајќи дека „секој народ има право и треба сам да решава за својата судбина“, и што наедно значи дека тежиштето се става врз правото на самоопределување.⁶⁾ А во тогашната констелација настојувањата за разбивање на Југославија ќе имаа за последица не само раздувување на автономистичко-сепаратистички

---

⁵⁾ Ibidem.

⁶⁾ Види: Преглед историје Савеза комуниста Југославије, Београд, 1963, стр. 217.

тенденции туку и наливање вода во воденицата на реваншистичките и реакционерните сили на Балканот и нивните завојувачки планови.

Особено голема важност имаше тоа што непоколебливо се застапа на позиција дека борбата за доследно решавање на националното прашање во Југославија ќе може да заврши со успех дури тогаш кога ќе премине под раководство на работничката класа и нејзината револуционерна авангарда — Комунистичката партија на Југославија. Паралелно со зголемувањето на опасноста од фашизмот за националната егзистенција на младите народи, КПЈ ја поттикнуваше и насочуваше борбата за остварување на правото на самоопределување и рамноправност на југословенските народи и народности со преобразба и демократизација на државното уредување на Југославија. Пленумот на ЦК КПЈ, одржан во април 1936 година, недвосмислено се изјасни за „заедничка егзистенција на Хрватите, Словенците и другите народи во една држава со Србите, под услов да се уништи превласта на еден народ над другите, да се постигне демократија и национална рамноправност и да се осигури слободен развиток на секој народ.“⁷⁾

Московското советување на раководниот партиски актив на КПЈ (јуни 1936 година) со уште поголеми детализирања во поглед на државно-правниот модус и форма ја нагласи можноста и потребата за решавање на националното прашање во Југославија во нејзините државни рамки. Учесниците на советувањето едногласно решија КПЈ да се спротивставува на обиди за разбивање на државното подрачје на Југославија, бидејќи сака „преуредувањето на државата да се постигне на мирен начин врз основа на национална рамноправност“ и смета дека во тогашните услови „движењето за отцепување на потиснатите народи би им било од полза само на фашистичките непријатели и нивните воени цели“⁸⁾. Со оглед на тие околности раководниот партиски актив утврди дека „КПЈ мора да ги разобличува групите на Иван Михаилов и Павлиќ — Перчец како агенти на фашистичките империјалисти, кои сега демагошки се изјаснуваат за независна Македонија и независна Хрватска.“⁹⁾

Големо принципиелно и историско значење имаше ставот што го заведе раководниот партиски актив на КПЈ на московското советување дека за решавање на националното прашање во Југославија „државата мора да се претвори во слободен сојуз на слободни народи, во демократска федеративна држава“, по-

⁷⁾ Архив за раднички покрет Југославије (сокраќено: АРПЈ) — Београд. Одлука пленума ЦК КПЈ, IV 1936.

⁸⁾ Преглед историје Савеза комуниста Југославије, Београд, 1963, стр. 254.

⁹⁾ Ibidem.

ради кое е неопходно „свикување на конституанта која слободно и без мајоризација ќе ги реши сите прашања кои се однесуваат на меѓусебните односи на разните народности во една слободна, демократска федеративна држава“.¹⁰⁾

Јосип Броз, како градител на правилната политика на КПЈ по националното прашање, во „Писмото за Србија“ од 2 ноември 1936 година, ја истакнуваше потребата КПЈ врз основа на платформата на Фронтот на народната слобода, односно на Народниот фронт, да се бори за преуредување на Југославија како слободна заедница на нејзините народи и народности, со федеративно уредување и премавнување на какво било обесправување и потиснување, со давање вистински и најшироки демократски можности на хрватскиот, словенечкиот, српскиот, македонскиот и црногорскиот народ слободно да се определат како да ги уредат своите меѓусебни односи во заедничката држава. Исто така, на народот во Војводина и во Босна и Херцеговина му се гарантираше право и можност да се изјасни за својот однос и положба во државната заедница. Во Титовото „Писмо за Србија“ „категорично се инсистираше народнофронтовската платформа да го содржи барањето за тоа дека „мора јасно и недвосмислено да дојде до израз решеноста да се почитува правото на самоопределување на сите народи, т.е. не само правото на Србите, Хрватите и Словените, туку и на Македонците и Црногорците, а исто така и правото на народот во Војводина и Босна и Херцеговина да реши за тоа дали да ја зачува својата регионална самостојност во федеративната држава.“¹¹⁾

Титовата концепција и визија за идното федеративно уредување на препородена Југославија, во овој и други документи, е со кристална јасност и теоретска фундираност во научните принципи на марксизмот — ленинизмот. Таа се претвори во цврста ориентација и стратегија на ЦК КПЈ кој во издалениот партиски материјал во јануари 1937 година („Против ратне опасности, против напада од фашистичке агресије!“) фиксираше дека главна цел на „заедничката борба на народните маси на сите поробени народи на Југославија против фашизмот и воените пустошења, за слобода и демократија... мора да биде неодољно решавањето на националното прашање, согласно со начелата на демократското право на национално самоопределување“, како што и „државата мора да се претвори во слободен сојуз на слободни народи, во демократска федеративна држава“.¹²⁾

¹⁰⁾ Ibidem.

¹¹⁾ Јосип Броз Тито, Писмо за Србија, Собрани дела, кн. III, Скопје 1978. стр. 48.

¹²⁾ Против ратне опасности, против напада од фашистичке агресије! Архив за раднички покрет Југославије (скраћено: АРПЈ) — Београд, ЦК КПЈ 1937/2.

Правилната политика на КПЈ укажуваше на патиштата за успешно насочување на борбата на македонскиот народ и за демаскирање на маневрите и илузиите за создавање „независна Македонија со поткрепа на германо-италијанските фашисти“, како и за отфрлање на пакосниот сепаратистички автономизам. Оцените и аргументите на раководството на КПЈ и Тито имаа пресудно значење за тоа широките слоеви на македонскиот народ да ги прозираат и напаѓаат манипулациите и злоупотребите на агресивните европски сили и на балканските буржоазии во врска со Македонија. Под влијание на Партијата се ширеше и засилуваше антифашистичкото и национално-демократското движење на масите и се поврзуваше националноослободителното движење со револуционерната активност и класната борба на работништвото. Спроведувањето на тактиката на Народниот фронт доведе до појавата на т.н. МАНАПО (Македонски народен покрет) како движење со платформа за решавање на македонското национално прашање во рамките на југословенската држава, со заеднички усилби на сите прогресивни елементи во Југославија во борбата против фашизмот, за демократија, мир, национална рамноправност и економски развиток.

За ефикасна активизација на комунистите во Македонија ЦК КПЈ во текот на 1938 година испраќаше свои делегати, бидејќи се сметало, како што Тито го известуваше Димитрова односно Коминтерната, дека условите во Македонија за партиска и политичка работа воопшто се мошне поволни, а проблем претставува недостигот на раководен партиски кадар од самата Македонија.¹³⁾ За пополнување на таа празнина Тито барал интервенција на Коминтерната, т.е. повлекување и префрлување на партиската работа во Македонија на искусни револуционерни кадри од редовите на југословенските доброволци во шпанската граѓанска војна.¹⁴⁾

Срамната минхенска капитулантска спогодба и окупацијата на Чехословачка, како и сè поотворените завојувачки намери на италијанските фашисти спрема Балканот и Македонија, станаа причина ЦК КПЈ во прогласот „Народи Југославије! Радиници! Сељаци! Граѓани!“ посебно да укаже на фашистичките пропагандни манипулации и злоупотреби во врска со националната обесправеност на Македонците и Црногорците, кон чии земји Мусолиниевите главешини ги фрлаа своите лакоми погледи. Во прогласот се изнесуваше беспорната историска вистина дека од создавањето на југословенската монархистичка држава воопшто не се водело сметка за националните права на Црногорците и Македонците, кои права тие ќе можат да ги извојуваат

¹³⁾ Јосип Броз Тито, Извештај за Партијата (Од Виктор, Југославија). Собрани дела, кн. III. Скопје 1978, стр. 109.

¹⁴⁾ Ibidem.

„само во заедничка борба со другите народи на Југославија за демократија и национална слобода, во братска спогодба со нив“¹⁵). Црногорците и Македонците беа предупредувани да не дозволат да бидат заведени од празни ветувања на италијанските фашисти и нивните експоненти, кои им подготвуваат роштво како на Црногорците и Македонците така и на сите народи на Југославија.

Поради надвиснатата опасност од фашистичката агресија на Балканот и против Југославија и хегемонистичките стремежи на балканските властодршци, понатаму вложувањето на внатрешно-политичката положба, како и потребата за подобро и аргументирано расветлување на македонското национално прашање во пролетта 1939 година, ЦК КПЈ издаде и растураше еден посебен документ за македонското прашање. Документот со наслов „КПЈ и македонското национално прашање“, илегално растуран меѓу партиското членство, започнува со констатацијата дека „македонскиот народ како нација никогаш немал своја национална слобода“ и дека тој „за бугарската, српската и грчката буржоазија требал да биде и да остане колонијален домен и средство за взаемно поткусурување во нивните империјалистички апетити“¹⁶). Мошне важно е понатамошното укажување дека некои комунисти, што останале оптоварени со социјалдемократски погледи не можеле да го сфатат „не само балканското, туку и европското значење на македонското национално прашање.“¹⁷) Во апсолутно категорична форма се прецизира понатаму во документот дека е „надвор од секое сомневање дека Македонците се една посебна нација на Балканот (ни Грци, ни Бугари, ни Срби)“, поради кое е многу жално што „ниту една партија, со исклучок на комунистите, сè уште не го согледуваат македонското национално прашање“ (било раководните луѓе на Хрватската селанска партија или граѓанските српски партии од Здружената опозиција). Истовремено им се става во непосредна задача на хрватските и словенечките работници решително да го постават барањето за решавање на македонското прашање, „бидејќи и хрватскиот и словенечкиот народ имаат во македонскиот народ моќен сојузник против српските хегемонисти“¹⁸).

Во врска со негативниот став на српските граѓански партии спрема македонското национално прашање во документот се вели дека тие со тоа докажуваат дека не се откажале од полемо-српската хегемонија во Македонија“, со што не само учествуваат во националното угнетување на македонскиот народ

¹⁵) Народи Југославије! Радници! Селаци! Граѓани! Архив за раднички покрет Југославије — Београд ЦК КПЈ, 1939/1.

¹⁶) КПЈ и македонско нац. прашање. АРПЈ. ЦК КПЈ, 1939/6.

¹⁷) Ibidem.

¹⁸) Ibidem.

туку и ја отежнуваат борбата на српскиот народ за демократија и слобода”. Ставовите, аргументите и укажувањата што следат во натамошниот текст на документот се од таква принципелна важност и изразени во таква прегнантна форма што е најдобро да не се парафразираат, туку да се цитираат дословно. Тој дел на документот гласи:

„Проблемот на ослободувањето на македонскиот народ е денес дотолку поважен што Италија со освојувањето на Албанија фрлила око на оваа богата област. Мусолиниевите и Хитлеровите агенти веќе се обидуваат да го исползуваат оправданото национално незадоволство на македонскиот народ и да го употребат за окупирање на Југославија. Не е можно да се консолидираат нашите внатрешни прилики, да се подготви земјата за одбрана и да се дојде до демократија без слобода на македонскиот народ.

Денес Македонија им служи на фашистичко-империјалистичките завојувачи од Берлин и Рим како ситна монета за поткусурување, како објект за остварување на нивните завојувачки цели на Балканот. Германските и италијанските завојувачи истовремено ја фрлаат Македонија како коска меѓу српските, бугарските и грчките реакционери. Преку слободниот македонски народ можат да се консолидираат односите на Балканот, може да се спречи играта на империјалистите со судбината на балканските народи.

Денес е повеќе отколку било кога момент работничката класа на Југославија, борејќи се за независна и слободна Југославија, да го истакне ова прашање со сета решителност. Ова е особено важно за работничката класа на Србија, која мора да биде свесна дека нема ниту слобода за српскиот народ без слободен македонски народ.

Нашата Партија мора меѓу Македонците, во прв ред меѓу работниците и селанството (кое и овдека е носител на националноослободителната борба), да развие жилава работа против германските и италијанските агенти, а паралелно со таа борба за демократија и национална слобода, за братска слога со српскиот народ и со останатите народи на Југославија. Работничката класа мора да најде во македонското демократско и национално движење сојузник во борбата за демократија, против хитлеровската и мусолиниевската инвазија. Само од нашата спремност, упорност и решителност во борбата за линијата на Партијата, само од нашиот правилен пристап кон тој проблем и од активната работа на него, ќе зависи дали тој сојуз ќе биде остварен.

Тоа истовремено ќе биде и најдобра гаранција за ослободувањето на македонскиот народ, за одбрана на нашите народи од туѓинска инвазија, за посрекен живот на нашите народи во слобода и општ напредок.”¹⁹⁾

За грижата и мерките на ЦК КПЈ за спроведување во дело на овие ставови и задачи убедливо говорат заклучоците од партиското советување под Шмарна Гора во јуни 1939 година во кои се нагласуваше дека „со оглед на тоа што во Македонија се чувствува силно национално угнетување и во врска со меѓународните настани претставува погоден терен за пропагандата на разните империјалистички сили, а во прв ред на Италија, потребно е КПЈ на оваа покраина да ѝ обрне посебно внимание и што побргу да заработи за реорганизација и активизација на КПЈ во Македонија, за мобилизација на широките слоеви на угнетените народи на Македонија во борбата за секојдневните потреби, слободата и рамноправноста”.²⁰⁾

За организационо зацврстување и консолидација на партиската организација во Македонија беа испратени делегати и инструктори на ЦК КПЈ, а ангажирањето на Партијата за правилно насочување, разраснување и поврзување на работничкото и антифашистичкото движење во Југославија со национално-ослободителните борби и стремежи на потиснатите народи и народности одигра крупна улога за претворање на комунистите во ’рбет и моторна сила како на класното така и на национално-демократското движење во Македонија. Новообразуваното партиско раководство во Македонија, за популаризирање на партиската политика, почна да издава „Билтен”, како привремен илегален орган, во кој се подвлекуваше дека можат да бидат „поразни и штетни последиците од несфаќањето на улогата и значењето на нашата Партија како организатор и раководител на работничката класа и работниот народ против насилствата, пљачкањето и националното угнетување, поради што „решението на ЦК на Партијата да ѝ се посвети посебно внимание на работата во Македонија има историско значење“.²¹⁾

Спроведувањето во Македонија на низа политички, економско-социјални и други акции со масовен карактер покажа дека дејноста, влијанието и улогата на Партијата незапирливо растеа и дека Партијата успеваше да ги собира и предводи ши-

¹⁹⁾ Ibidem. Интегрален текст на овој документ објавен е во македонски превод (Види: И. Катарџиев, КПЈ, Консолидацијата на партиската организација во Македонија и македонското национално прашање непосредно пред војната 1941 година. „Историја“, бр. 2. Скопје 1972, стр. 41 — 43).

²⁰⁾ Пролетер 1929 — 1942. Целокупно издање. Београд 1968, стр. 645.

²¹⁾ Види: Историја на македонскиот народ, кн. III. Скопје 1969, стр. 121 — 122.

роките народни маси во борбата за животните основни економски, политички и национални интереси и барања. Тоа го потврди и Покраинската партиска конференција во Скопје (8 септември 1940 година) на која беа мошне подробно анализирани искуствата од спроведените масовни акции и дејноста на синдикатите, како и резултатите во издигањето на кадри за поодговорни функции во партиската организација, работничкото и младинското движење. Во дискусиите на конференцијата видно место заземало националното прашање и неговиот одраз врз класната борба и собирањето на народните маси во широко антифашистичко движење за демократија, национална слобода, независност на земјата, прогрес и мир. Од Резолуцијата на Покраинската конференција се гледа дека на партиските организации им се поставило, како императивна задача, „создавањето на општомакедонскиот национално-револуционерен фронт“ и спроведувањето на тактиката „за обединување на сите македонски групи и елементи кои се готови да водат борба за слобода против големосрпскиот империјализам, ама да се туѓи и непријатели на разните империјалистички фашистички пропаганди“.²²⁾ Заедно со сето тоа на партиските организации им се става обврска да развиваат дејност за придобивање на „македонскиот селанец кој претставува основен елемент на национално-револуционерното македонско движење“.²³⁾

Овие ставови во Резолуцијата во илегалниот орган на ПК („Билтен“) беа коментирани и оценувани дека на Покраинската партиска конференција и во Резолуцијата се истакнало „колосалното значење за комунистичките организации разбирањето и спроведувањето во дело на револуционерната политика и политиката по националниот вопрос, зашто тој се јавува како вопрос на вопросите.“²⁴⁾ Ваквото толкување и сфаќање на националното прашање, со доза на хиперболизирање, ја запоставуваше класната борба како основна движечка сила на општествениот развиток. А исто така и разбирањата за тактиката за обединување „на сите македонски групи и елементи“ и за образување „општомакедонски национално-револуционерен фронт“ или барањата за изгонување на сите колонисти од Македонија страдаа од извесни нејасности и отстапувања од доследните марксистички гледишта и дејства на ЦК КПЈ во областа на националната политика. Тоа беа појави што се разликуваа од познатите ставови и тактички методи на КПЈ, а кои во блиска иднина уште повеќе ќе дојдат во израз и ќе се конкретизираат во гледиштата и практичните постапки на Методи Шаторов.

---

²²⁾ Резолуција на Покраинската конференција на Ком. партија во Македонија, „Билтен“, бр. 3 (Sine anno et loco) 30. IX. 1940.

²³⁾ Ibidem.

²⁴⁾ Конференцијата. Билтен бр. 3 (Sine anno et loco). 30. IX. 1940.

Вистинската димензија, местото и актуелноста на националното прашање, и посебно на македонското национално прашање, условија за време на подготовките и одржувањето на Петтата земска конференција на КПЈ, тоа да биде постојано во фокусот на најсериозно внимание и разгледување. „Тезите за националното прашање“ од Моша Пијаде, што требало да дадат насоки и рамки за дискусијата на Земската конференција и во последен момент биле повлечени од М. Ѓилас, та поради тоа не спаѓаат во работните и официјалните документи на конференцијата, сепак спомагаат да се потполни глобалната претстава за пристапот и третманот на националното прашање во раководните средини на југословенските комунисти. Содржината на тезите е распоредена во шест глави, кои го опфаќаат развитокот на националното прашање до Втората светска војна, марксистичко-ленинистичкото учење за националното прашање, односот на КПЈ кон националното прашање, националното прашање во условите на Втората светска војна и ситуацијата на Југославија во врска со отпочнатата светока војна. „Во третата глава на тезите („Национално питање у Југославији“) се изнесува дека националното прашање во Југославија имало опромно значење уште од почетокот на нејзиното создавање, наоѓајќи ги причините за тоа во околноста што во Југославија, како многунационална држава, буржоазијата на една нација ги потиснува и експлоатира другите нации и национални малцинства. Неоднаквиот и одделниот развиток на југословејските земји во минатото, под различни историски услови и врски со други земји и нации, со различен „(по времето и начинот) премин од феудализмот кон капитализмот условил на територијата населена со Јужни Словени да се формираат пет нации — Срби, Хрвати, Словенци, Македонци и Црногорци“.²⁵⁾

Процесот на формирањето на југословенските нации е доведуван во најнепосредна врска со процесот на пропаѓањето на феудализмот, при што е нагласено дека „задоцнувањето на ликвидирањето на феудализмот го отежнува и забавува, но не може да го спречи формирањето на нациите, како што нити насилното србизирање („југословенизирање“) не може да го спречи конечното формирање на пример, на македонската и црногорската нација“²⁶⁾. Уште поодредено за Македонија стои во тезите дека се кренала на вооружено востание (Илинденско востание) и дека била разјадувана од странски пропаганди и најсепне „после сите тешки искуства со соседните „браќа“ се пробива кон својата националност и денес може да се каже дека Македонците како нација се веќе формирани.“²⁷⁾

— 15. ²⁵⁾ Материјали V земаљске конференције КПЈ. ЦК КПЈ, 1940/14/1

²⁶⁾ Ibidem.

²⁷⁾ Ibidem.

Во тезите на М. Пијаде за македонското национално прашање како основна нишка се провлекува сфаќањето дека националното ослободување на Македонците ќе се постигне со довршување на буржоаско-демократската револуција од страна на работничко-селанска револуција која треба да прерасне во „пролетерска револуција и диктатура на пролетаријатот, бидејќи само тој ја укинува самата можност за секакво национално угнетување и гарантира полна и најширока примена на револуционерно-демократскиот принцип спрема соседните нации, како и спрема националните малцинства во самата Македонија“.²⁸⁾

Дискусијата по рефератот за националното прашање во Југославија дала повод за интересни и полемични искажувања во врска со прашањето за колонистите во Македонија и со структурата и тактиката на „национално-револуционерниот фронт“ во Македонија. Конечните ставови, произлезени од рефератите и дискусиите на Петтата земска конференција на КПЈ како најавторитетен партиски форум, беа прецизирани во Резолуцијата на Петтата земска конференција. Во Резолуцијата меѓу најглавните задачи на Партијата е посочена „борбата за национална рамноправност на угнетените народи и национални малцинства во Југославија“, а во тој поглед и „борбата за рамноправност и самоопределување на македонскиот народ против угнетувањето од страна на српската буржоазија, но во исто време и упорно разобличување на италијанските и бугарските империјалисти и на нивните агенти кои исто така со демагошки ветувања сакаат да го потчинат македонскиот народ“.²⁹⁾

Длабоко револуционерните марксистички ставови на Петтата земска партиска конференција по националното прашање покажаа дека раководството на КПЈ го сфати императивот на конкретната стварност и интересите на општествениот развиток во Југославија, работничката класа да стане водечка сила што ќе ги развива поврзува и насочува борбените усилби на југословенските народи и народности за вистинска национална слобода и рамноправни меѓунационални односи. Значењето на тоа беше дотолку поголемо што владеечката врхушка и буржоазиите на одделните југословенски народи со нивните политички партии и фракции, поради теснокласниот егоизам и заслепеност, беа однапред „дисквалификувани“ за некоја полезна улога во тој поглед. На друга страна, работничката класа, подготвувајќи се за извршување на својата историска мисија за ослободување и преобразба на сето општество, сè повеќе сознаваше дека може најмногу да придонесе за решавање на националното прашање со прогресивното менување на општествените односи.

²⁸⁾ Ibidem.

²⁹⁾ Резолуција Петте конференции КПЈ, „Комунист“ бр. 1. Београд, 1946, стр. 117—118.

Три месеца по избувнувањето на италијанско-грчката војна (28 октомври 1940 година) ЦК КПЈ издаде проглас (на чиј сочуван концепт има ракописни интервенции и исправки на латиница кои се смета дека потекнуваат од Тито) во врска со манипулациите на фашистичките агресори со македонското прашање за вовлекување на балканските народи во воениот пожар. Прогласот содржи вонредно важни гледишта и констатации и далековидни предвидувања чија точност ја потврди идниот развиток. Во прогласот стои дека фашистичките завојувачи ги подбуцнуваат бугарските хегемонисти да го турнат бугарскиот народ во војна за интересите на германските и италијанските империјалисти кои се стремат „да ги поробат сите балкански народи и да заврстат своја база за натамошно навлегување на Исток“ и да ја претворат Македонија, „околу која се караат југословенските, бугарските и грчките империјалисти“, во арена на крвави, братоубивствени борби за туѓи интереси.³⁰⁾

ЦК КПЈ укажуваше на опасноста од меѓусебен колеж и братоубивствена војна на јужнословенските народи заради нова поделба и распарчување на Македонија, кое неизбежно ќе води кон губење на независноста и на бугарскиот и на југословенските и на македонскиот народ заедно со останатите народи на Балканот, кон нивно паѓање „под јарем на големите империјалистички угнетувачи“.³¹⁾ Како главен аргумент за тежината на безочното насилство што би се извршило против волјата на македонскиот народ со насилна поделба на Македонија, во прогласот е изнесено дека „Македонците не се ни Срби, ни Бугари, ни Грци, тие се Македонци“ и дека „како посебен народ имаат право на самоопределување до отцепување, имаат право на своја слобода и самостојност како сите останати народи на Балканот“.³²⁾

Со оглед на сето ова, се повикуваа балканските народи да не допуштат да станат „совиновници за угнетување и уништување на македонскиот народ што го спроведува буржоаската реакција“ на нивните земји. Раководството на КПЈ, просирајќи ги поробувачките планови на фашистичките агресори и сметките и аспирациите на великобугарската буржоазија во однос на Македонија, во прогласот укажуваше дека е неопходно бугарските комунисти да се борат против завојувачките апетити и обидите на своите владеечки кругови „со помошта на осовинските империјалисти да го подјармат македонскиот народ и со таа намера да го бутнат бугарскиот народ во војна на страна на осовинските сили за да вади за нив костени од огнот“.

³⁰⁾ АРПУ. ЦК КПЈ, 1940/18.

³¹⁾ Ibidem.

³²⁾ Ibidem.

Доколку повеќе се зголемуваше опасноста од нова фашистичка агресија на Балканот, дотолку понеопходна стануваше нужноста од најтесна соработка и координација на компартиите на двете балкански, јужнословенски земји — Југославија и Бугарија, кои до март 1941 година не беа вовлечени во војната на двата противнички табори. Од сознавањето на неопходната потреба да се усогласат и координираат ставовите и акциите резултираше подготвувањето на еден заеднички документ на КПЈ и БКП во вид на резолуција или декларација во која централно место зазема македонското прашање и судбината на Македонија воопшто. Саво Малешевик, стариот југословенски револуционер — комунист, кој во тие години вршел разни задачи по налог од ЦК на КПЈ и од генералниот секретар на КПЈ Јосип Броз, во своите сеќавања изнесе дека лично од Тито добил документ, напишан со рака на тенка хартија, кој го пренел на 1 март 1941 година во Софија за бугарскиот ЦК. Тој документ С. Малешевик го наречува „резолуција“, т.е. предлог за идно решение на прашањето на Македонија, онака како ние, југословенските комунисти, го разбиравме“.³³⁾

Концепт на таков документ се чува во Архивот на работничкото движење на Југославија во српско-хрватска и бугарска верзија и неговата содржина покажува како европските империјалисти гледале и настојувале да ги злоупотребат националните и другите спорни прашања меѓу балканските народи, од кои најмногу македонското прашање, за сеење раздор и братоубиствена војна на Балканот. Во концептот или проектот на тој документ, наречуван „резолуција“ односно „декларација“, е направен кус преглед на најновата меѓународна ситуација и на односите на Балканот и на стремежите на народните маси за национална слобода, рамноправност и мир. Тргувајќи од поставката дека „работните народи на Југославија и Бугарија, како и трудбеничките маси и прогресивните сили во другите балкански земји се решителни противници на секакво национално потиснување врз македонскиот народ и другите народи и национални малцинства на Балканот“, раководствата на двете партии (КПЈ и БКП) во документот ги предупредуваа балканските народи, како и македонскиот народ, особено во тогашниот историски момент, да бидат „крајно претпазливи и да не допуштат нивната праведна борба да биде манифестирана како инструмент во рацете на империјалистите и за целите на империјалистичката војна“.³⁴⁾

---

³³⁾ Незаборавни сусрет с другом Титом. „Политика“, бр. 23560 (11. мај 1979).

³⁴⁾ Радним народима Југославије и Бугарске! (Пројекат Декларације ЦК КПЈ и ЦК БКП). АРПЈ. ЦК КПЈ, 1941/13.

Ваквата правилна ориентација и борба на КПЈ за доследно марксистичко поставување и решавање на македонското национално прашање во рамките на широката борба против нациофашизмот и реакционерните сили на Балканот го осветлуваше патот за остварување на револуционерно — демократските и најпрогресивните општествени барања и идеали на македонскиот народ. Политиката на националното угнетување и ограбување на македонскиот народ до априлската фашистичка агресија го забрзуваше процесот на најтесното поврзување на македонското национално движење со револуционерната активност на најнапредните општествени сили коишто доведе до својвидно проникнување на националните и класните интереси. Борбата за национална слобода и самоопределување револуционерните елементи на македонското ослободително движење ги правеше природни сојузници на прогресивните демократски сили кои беа заинтересирани за уривање на системот на националното угнетување во стара Југославија и на сиот Балкан. Како последица на специфичниот сплет на конкретно-историските околности дојде до тоа релативно малубројната и недоволно развиената работничка класа на Македонија да станува насочувачка сила на националното движење. Трудбеничките маси на Македонија, како и на останатите југословенски земји и покраини, под влијание и раководство на КПЈ на чело со Јосип Броз Тито решително истапуваа за остварување на правото на самоопределување и рамноправност и водеа заедничка борба за демократско преуредување на државата врз федеративни начела и за осигурување на основните национални и социјални права на сите југословенски народи и народности.

Доколку повеќе продолжуваше италијанско-грчката војна и се разгоруваше военото жариште на Балканот, на тоа замрсе но клопче на разни интереси, стремежи и спротивности, дотолку повеќе се зголемуваа усилбите на завојувачките сили, а пред сè на Хитлерова Германија и фашистичка Италија за вовлекување на Југославија и Бугарија во Тројниот пакт. Властодршниците на обете држави се впуштија во срамни пазарлаци со силите на Оската, истакнувајќи барања за територијални проширувања и други „поволности“ за своите држави. Бугарската влада преку својот претседател Б. Филов, застапувајќи го гледиштето дека италијанско-грчката војна го актуелизирала македонското прашање, пред германските управници ги обновуваше одамнешните бугарски ревандации.

Сè додека, истовремено, се водеа на друга страна преговори со Југославија и за вовлекување во Тројниот пакт, нејзи ѝ се даваа ветувања за добивање излез на Егејско Море и приклучување на Солун, германските нацистички главари од тактички причини остануваа резервирани кон бугарските барања, не сакајќи да се обврзуваат со ветувања за отстапување југословен-

ски територии кому и да било. Но затоа Германците ѝ доделија во изглед на Филовата влада, проширување на границите на Бугарија и излез на Егејско Море, т.е. со откинување на делови од Грција. Впрочем, тоа беше договорено при стапувањето на Бугарија во Тројниот пакт. Во концептираната нота до бугарскиот министер — претседател, со датум од 1 март 1941 година, денот на потпишувањето на Тројниот пакт од Бугарија и навлегувањето на германските трупи во Бугарија која се наоѓа во Политичкиот архив на министерството за надворешни работи на СР Германија, се потврдуваше спогодбата меѓу владите на силите на Оската и бугарската влада дека „при новото уредување на границите на Балканот Бугарија ќе добие излез на Егејско Море во приближно растојание од подрачјето на устието на Струма на запад до подрачјето на устието на Марица на исток.“³⁵⁾

На ист начин, со ветување дека на Југославија ќе ѝ се дадат грчки области беа наговорени југословенските државници да пристапат кон Тројниот пакт. Во преговорите на Хитлер и Рибентроп со Д. Цветковиќ и Цинцар — Марковиќ на 14 февруари 1941 година во Бергхоф важно место заземаше прашањето за излез на Југославија на Егејско Море преку Солун, при што Хитлер со уверување ги наговорил југословенските државници дека интересот на Југославија за излез на Егејско Море со можности за проширување кон Солун ќе ѝ донесе во иднина значајни предности на Југославија.³⁶⁾ Со комбинирање на притисоци, заканувања и ветувања Хитлер ставаше на знаење дека Германија во секој случај ќе ги спроведе своите намери без оглед на држењето и решението на Југославија, инсистирајќи Југославија конечно да се определи бидејќи подоцна нејзината положба би станала неповолна.

Германските уверувања дека со потпишувањето на Тројниот пакт од Југославија бараат само ползување на комуникациите и премин на германските трупи низ Југославија не беа во состојба да ги убедат дури ни министрите на Цветковиќевата влада. Тоа мошне пластично го изрази д-р Михаило Константиновиќ, кој активно учествуваше во преговорите за склучување на спогодбата Цветковиќ — Мачек и во уставно-правното регулирање на внатрешното државно преуредување со образлагањето на Хрватска бановина, во своето писмо од 7 март 1941 година до претседателот на кралската југословенска влада Д. Цветковиќ. Во него тој пишуваше:

---

³⁵⁾ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (Bonn). Reichsaussenminister (RAM) — Film Nr. 17. Bd. 1, F 17. О овоме видети још: Н—Ј. Ноппе, Bulgarien — Hitlers eigenwilliger Verbündeter. Eine Fallstudie zur nationalsozialistischen Südosteuropapolitik. Stuttgart 1979, S. 117.

³⁶⁾ PA d AA (Bonn). RAM — Film. Nr. 19. Bd. 3, F. 19.

„Ние никако не треба да му пристапиме на Тројниот пакт. Никакви услови, никакви ограничувања и гаранции на нашиот интегритет нема да можат да ја намалат вистинската и големата опасност која приоѓањето на Тројниот пакт би ја создало за независноста и целостта на Југославија.

Тројниот пакт има две главни црти. Прво, тој е израз на еден посебен поглед на светот. Тој почива на доктрината на животниот простор и го прокламира начелото за водство во меѓународните односи (чл. 1 и 2). Ние не можеме да ја прифатиме ни доктрината, бидејќи со тоа би се откажале од својата независност, нити да стапиме во воен сојуз затоа што тоа би не одвело во судири во кои не е во прашање никаков наш интерес. (На пример, судир меѓу Јапан и Америка или меѓу Јапан и Советскиот сојуз во кој ние би биле сојузници на Јапан!).

Кон овие причини, повеќе од теоретска природа, се придружуваат практични и непосредни причини. Со приоѓањето на Тројниот пакт ние би се изјасниле за Оската. Тоа би било доволна основа силите на Оската да ни бараат разни услуги, кои ние, без недоследност, не би можеле да ги одбиеме. А тие барања на услуги можат да одат многу далеку, примерите се пред нас и околу нас. — На второ место, ние би им признале на силите на Оската извесно право да се мешаат во извесна мера во нашите внатрешни работи, на пр. да ни кажат кои наши луѓе им се чинат најпогодни за спроведување политика на тесна соработка која пактот ја инволвира (чл. 3: „примаат обврска заемно да се помагаат со сите политички, економски и војнички средства. . .“). Каде би не одвело, тоа е премногу јасно. На трето место, со примањето на пактот ние би го признале правото силите на Оската да ги уредуваат нашите односи со нашите соседи. Основа за тоа би било „водството“ што им се признава со пактот. Какви последици тоа може да има за нашата целост, исто така е премногу јасно. Потоа, со тој акт би биле компромитирани нашите односи со сите други држави.”³⁷⁾

Ниту предупредувањето од сопствените приврзаници не ја запреа капитуланската влада Цветковиќ — Мачек од срамното предавство — пристапувањето на Југославија кон Тројниот пакт на 25 март 1941 година. Веста за потпишувањето на Тројниот пакт крајно неповолно се одрази кај широките слоеви на населението во сите кришта на Југославија и предизвика вистински бран на масовни демонстрации и огорчени протести во сета зем-

³⁷⁾ RA d AA (Bonn). Inland II g 408, Bd. 3.

ја. Според податоците на германскиот конзул Трол, на антинацистичките демонстрации во Скопје на 25 март 1941 година вечерта бројот на демонстрантите изнесувал до 5.000 души. 27 март, по извршениот пуч од офицерската клика и урнувањето на владата Цветковиќ — Мачек, бројот на демонстрантите уште повеќе се зголемил, а во разгонувањето на демонстрантите биле ангажирани единици на жандармеријата и војската. Повеќемина демонстранти биле повредени и пренесени во болница, а некои и затворени.³⁸⁾ Предводени од комунистите, излегоа на улици и во другите градови на Македонија работници, младици и граѓани, демонстрирајќи против впрегнувањето на Југославија во колата на германско-италијанските фашистички поробувачи. Поради капитуланството на државниот врв, Петтата колона и огромната воено-техничка надмоќност на фашистичките агресори, и покрај спремноста и решеноста на народните маси да се борат против нацифашистите, стара Југославија по вероломниот напад наскоро беше прегазена и окупирана, со што започна нов период во историјата на нејзините народи и народности.

II

Априлската катастрофа на стара Југославија, која ја покажа сета длабочина на паѓањето, капитуланството и ороденоста на нејзините буржоаско-монархистички управувачи и извршената окупација од страна на германско-италијанските фашисти и нивните трабанти, имаше за последица нова вештачка и насилна поделба на Македонија. Веднаш по потпишувањето на капитулацијата на кралската југословенска војска, бугарскиот цар Борис III на 19 април 1941 година отиде кај Хитлера да бара Македонија и Тракија да и се доделат на Бугарија како компензација за нејзиното пристапување и сојузничтво во Тројниот пакт и за нејзиниот придонес за побрзо и полесно прегазување на Југославија и Грција.

Судбината на југословенските земји, односно рарпарчувањето на Југославија и новата поделба на Македонија, се кроеја на виенските состаноци помеѓу Рибентроп и Кано (21 и 22 април 1941 година) во духот на Хитлеровите т.н. „Привремени насоки за поделба на Југославија“, земајќи ги предвид територијалните ревандикации на Италија, Унгарија и Бугарија спрема југословенските подрачја. Најпрво се реши да се осигури непречено снабдување на Германија со жито, руди и сировини од југословенските краишта без оглед на тоа во чии државни граници и окупациони надлежности ќе потпаднаат тие. Така

---

³⁸⁾ PA d AA (Bonn). Politische Abteilung. Pol. Ref. IV. Politik Jugoslavien, Bd. 4. Ber. V. 28. III. 1941.

Германците ставија рака врз најголемите рудници во Македонија, инкорпорирајќи ги во своите државно-капиталистички претпријатија.

По утврдувањето на демаркционата линија меѓу германските и италијанските трупи се одреди и границата на подрачјето што треба да биде окупирано од Бугарија, која беше повлечена по линијата Бујановац — Качаник — Лешок — Групчин — Здуње — Брод — Битола — Охрид. Делот на Македонија и другите краишта што ги окупира Бугарија во април — мај 1941 година опфаќаа околу 28.500 км² со околу 1.600.000 жители, од кое пространство на територијата на сегашна СР Македонија ѝ отстагнаше приближно 21.673 км². Надвор од окупационото подрачје на Бугарија останаа западните краишта на Македонија (Струшко, Дебарско, Кичевско, Гостиварско и Тетовско) кои беа приклучени кон Албанија. Во рамките на бугарската држава влегоа и некои македонски места кои догаш беа под грчка власт, додека други тамошни околни краишта заедно со Солун ги задржаа Германците под своја непосредна управа. Огромен дел од Македонците неизбежно стануваа противници на насилното распарчување и делење на својата поробена татковина, беа против засиленото угнетување, однародување и ограбување. Нивна насušна желба и потреба беше да живеат и да се развиваат како припадници на слободна, целосна и рамноправна нација во поширока државна заедница.

Територијалното раздробување и прекројување на Македонија и наметнатиот окупаторски режим на бугарските фашистички управувачи на македонскиот народ му донесоа фашистички јарем, сестрана експлоатација на неговите природни богатства и живата работна сила, национално и социјално обесправување и угнетување. Уште во првите денови по воспоставувањето на бугарскиот војно-територијален и административно-полициски апарат започна ограбувањето на стопанските ресурси на Македонија што се вршеше под непосредна контрола на германскиот Војностопански штаб за Југоисток и по чии директиви работеше негов специјален полномошник за рудниците во Македонија (Диригл).

Окупаторскиот режим на бугарските фашистички управувачи, со политиката на безочна економска експлоатација и жестоко национално обезличување и угнетување, најтешко ги погодуваше работните слоеви од населението на Македонија. Поради тоа беа сосема точни оценките на ЦК КПЈ дека окупацијата на Македонија ѝ донесе само нов јарем затоа што „бугарската реакционерна клика го прави истото она што го правеше и великосрпската со македонскиот народ“, бидејќи „бугарските завојувачи не го признаваат правото на македонскиот народ и тие го прогонуваат и со сите сили работат за не-

говото одродување“, поради што „задача на македонските комунисти е да ги собира народните маси во борбата против насилното приклучување и поделбата на Македонија, а за негова национална независност и слобода“.³⁹⁾

Партиските организации во Македонија со произдигнати раководства уште во текот на априлската војна и веднаш по фашистичката окупација на разни состаноци го разјаснуваа карактерот на окупацијата и се договараа за мерките што треба да се спроведуваат за организирање на масите за борба против фашистичките поробувачи. Партиските организации во Прилеп, Куманово, Битола, Тетово и други места веднаш престапија кон акции што ги наложуваше новосоздадената ситуација (ослободување на политичките затвореници, укажување помош и прифаќање на заробените југословенски војници, собирање воен и санитарски материјал, раскринкување на германските, италијанските и бугарските окупатори и нивните слуги со усна пропаганда, летоци и на други начини, бојкотирање на бугарските свечености и сл.).⁴⁰⁾

Усилбите што ги правела одделни месни партиски организации во Македонија за продолжување и засилување на борбената активност и за зацврстување на редовите на комунистите беа во целост на линијата на ЦК КПЈ која тогаш, наспроти разбивањето на Југославија и распарчувањето на нејзината територија, преземаше најенергични мерки за запазување на единството и поврзаноста на Партијата и на југословенското работничко движење. Во врска со тоа пресудно значење имаше заклучокот на Мајското советување (1941) при ЦК КПЈ дека распарчувањето и поделбата на Југославија од страна на фашистичките окупатори и нивните трабанти „не може да биде никаква пречка за нагамошното единствено дејствување на Комунистичката партија на Југославија, тоа не може да биде пречка за заедничката борба на народите на Југославија за нивна независност и слобода“, ниту „за заедничката борба на народите од сите покраини против окупаторот и неговите агенти во земјата“, нагласувајќи дека животна задача и цел на авангардата на југословенската работничка класа е извојување слобода, независност и посреќна иднина на југословенските народи.⁴¹⁾

Додека КПЈ го зачува своето „организационо единство и продолжи и понатаму да дејствува како општојугословенска политичка сила, без оглед на тоа што окупаторот ја распарчи земјата и што беа поставени многу граници меѓу окупациони-

---

³⁹⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII (Македонија у Народноослободилачком рату и Народној револуцији). Београд 1951, стр. 16.

⁴⁰⁾ Види: С. Фиданова, Улогата на Јосип Броз во развитокот на НОВ и НР во Македонија. „Погледи“, бр. 5. Скопје 1978, стр. 9.

⁴¹⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII..., стр. 15—16.

те подрачја и квислиншките творби“⁴²⁾ секретарот на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија Методи Шаторов — Шарло ги прекина сите врски со ЦК КПЈ и самоволно ја приклучи партиската организација во Македонија кон БРП(к). Тоа стана на крајот на април 1941 година кога М. Шаторов, кој порано се наоѓал на партиска работа во Бугарија, замина за Софија за да ја уреди својата „лична работа“, да добие амнестија и да се легализира, т.е. во време кога вистинските комунисти и револуционери мислеа и се готвеа за решителна борба.⁴³⁾ Макар што два пати беше повикуван да дојде во ЦК КПЈ и да даде објаснување за неовластеното предавање на партиската организација на ЦК БРП(к), М. Шаторов не се одсва на повиците, а за оправдување на таа негова антипартиска постапка сега Цола Драгојчева со голословни тврдења и наспроти беспорните факти се обидува да ја замагли и фалсификува историската вистина со искажувањето дека божем Шарло кон крајот на април и почетокот на мај успеал да се поврзе со ЦК КПЈ и „да ја добие неговата согласност привремено, до расчитувањето на положбата, македонската партиска организација да се стави под раководство на нашиот (бугарскиот — Д. З.) Централен комитет“.⁴⁴⁾

Отцепувањето на партиската организација во Македонија од составот на КПЈ и нејзиното потчинување на ЦК БРП(к) беше последица, всушност, на ставовите и сфаќањата како на М. Шаторов така и на ЦК БРП(к) дека со приклучувањето на македонската територија во рамките на бугарската држава е извршено обединување на сонародниците, а тоа значеше фактичко признавање и санкционирање на фашистичката окупација на Македонија и негирање на националната индивидуалност на Македонците.

Во врска со прекинувањето на врските со ЦК КПЈ, со саботирањето да ги растура партиските материјали (како, на пример, Првوماјскиот проглас на ЦК КПЈ што го донесе Лазар Колишевски во Македонија и др.), заземениот „национал-шовинистички став“, запуштањето на партиската дејност во време кога е „должност на Партијата да ги разгрне сите свои сили во борбата против окупаторот, а за помош на СССР“, во Титовото писмо од 24 јули 1941 година до Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија постапката и работата на М. Шаторов е оквалификувана не само како „антипартиска туку и контра-

⁴²⁾ Преглед историје Савеза комуниста Југославије. Београд 1963, стр. 325.

⁴³⁾ Види: Л. Мојсов, Бугарската работничка партија (комунисти) и македонското национално прашање. Скопје 1948, стр. 64.

⁴⁴⁾ Цитирано по В. Апостолски, На великобугарски националистички позиции. Скопје 1979, стр. 4.

револуционерна“, поради што ЦК КПЈ го суспендира Шарло од Покраинскиот комитет и го исклучи од Партијата.⁴⁵⁾

Меѓутоа, М. Шаторов не само што не се потчини на решението на ЦК КПЈ, туку со безрезервна поддршка на ЦК БРП(к) се обидуваше да го правда неовластеното приклучување на партиската организација во Македонија кон бугарската партија со божезното знаење и согласност на Коминтерната и Георги Димитров. Опортунизмот и контрареволуционерното држење на М. Шаторов излегоа сосема на видело во ставовите и директивите што тој, во името на Покраинското партиско раководство, ги одредуваше како непосредни задачи. Наместо отворени повици и задачи за вооружена антифашистичка борба, Шарло го убедуваше македонскиот народ дека ќе ја добие својата слобода и подобра иднина единствено со победата на СССР, па затоа тој требало да не дава стоки на окупаторите, и да преминува на страна на Црвената армија (оддалечена тогаш илјадници километри од Македонија!). Тие препораки и запови во летокот што го издаде Шарло во јули 1941 година („Македонски народо на штрек“) со потпис „Од Покраинскиот комитет на Работничката партија на Македонија“ ги означуваа како непосредни „пароли на Македонците“ со следниве зборови: „Непредавање никакви стоки на Германците и Бугарите! Полн бојкот! Не е потребна борба со Црвената армија, туку предавање и преминување на страна на Црвената армија! Да живее великиот и славен СССР! Да живее слободна Советска Македонија!“⁴⁶⁾

За поддршката што му ја давал бугарскиот ЦК на Шарло е најдобар доказ држењето и изјавите на емисарот на ЦК БРП(к) Петар Богданов за време на покраинската партиска конференција во Скопје на 17 август 1941 година. Делегатот на ЦК КПЈ Драган Павловиќ, известувајќи го ЦК КПЈ за разговорот со П. Богданов непосредно по конференцијата, соопшти дека откако на П. Богданов му го изложил овој случај и ја нагласил „злосторничката неактивност“, тој му одговорил дека „за приклучувањето на македонската организација кон бугарската Партија постои одобрение од другарот Димитров“ и дека сметал „оти немало неактивност и грешки (освен решението за предавање на оружјето, а и тоа изгледа не го смета за голема грешка)“⁴⁷⁾

Врз основа на извештајот од Драган Павловиќ, Политбиро-то на ЦК КПЈ на својата седница во Белград (31 август 1941 година) презеде низа мерки за исправање на работите во врска со партиската организација во Македонија, за која цел упати

⁴⁵⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII..., стр. 37—38.

⁴⁶⁾ Види: Извори за Ослободителната војна и Револуцијата во Македонија 1941—1945, т. I, кн. I. Скопје 1968, стр. 19—22.

⁴⁷⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII..., стр. 43.

писма до ЦК на БРП(к) и до партиското членство во Македонија и телеграма до Коминтерната, а наедно ги испрати Драган Павловиќ и Лазар Колишевски во Македонија да ги спроведат писмата до бугарскиот ЦК и до членовите на КПЈ во Македонија и да „организираат партизански одреди во Куманово и во други места каде е можно“.⁴⁸⁾ Коминтерната беше известена за неовластеното приклучување на партиската организација во Македонија кон БРП(к), за Шарловото одбивање да дојде во ЦК КПЈ и да го раздели прогласот на ЦК КПЈ со повик за акции, за неговите директиви да им се предаде оружјето на окупаторските власти и ставовите во врска со паролата за Советска Македонија и чекање на Црвената армија, понатаму за харантирањето против раководството на КПЈ, непријателскиот однос кон српските комунисти и сл. Гледиштата на ЦК КПЈ во телеграмата до Коминтерната се резимирали на следниов начин:

„Бугарскиот ЦК на Партијата го поддржува Шарла и вели дека Македонија е присоединета на Бугарската КП по налог на Коминтерната. Таквата постапка на ЦК на Бугарската партија ја сметаме неправилна. Ние Шарла го исклучивме од Партијата поради саботажа на акцијата, поради грубото кршење на дисциплината, поради харантирање против раководството, поради националниот шовинизам итн.

... Ние испраќаме наш делегат да организира партизански одреди, акции и натамошна работа...“⁴⁹⁾

А во писмото до бугарскиот ЦК уште подиректно се изнесува вината на ЦК БРП(к) за тоа што ја приклучил кон себе партиската организација во Македонија, по повод на кое е поставено суштинско принципиелно прашање: „Зарем фашистичките освојувања можат да бидат повод за проширување на една братска комунистичка партија, а не потребата за вистинска, успешна организација на народната борба, добрите врски и континуитетот на работата?“⁵⁰⁾

Меѓутоа, уште во текот на месец август 1941 година во Коминтерната било разгледувано прашањето за партиската организација во Македонија и тоа, според искажувањата на Вељко Влаховиќ, кој во тоа време ја претставуваше КПЈ во Коминтерната, на барање од бугарскиот ЦК Коминтерната да се согласи партиската организација во Македонија да се присоедини кон Бугарската партија. На состанокот на Балканскиот секретаријат на Коминтерната на 12 август 1941 година, под

⁴⁸⁾ Op. cit., стр. 44.

⁴⁹⁾ Op. cit., стр. 45.

⁵⁰⁾ Op. cit., стр. 47.

претседателството на Вилхелм Пик била прифатена препораката за Извршниот комитет на Коминтерната, согласно со која не се признава фашистичката окупација и распарчувањето на Југославија и партиската организација во Македонија треба и понатаму да биде составен дел на КПЈ.⁵¹⁾

Како што е познато Коминтерната реши партиската организација во Македонија „од практични и целесообразни причини“ да остане во составот на КПЈ, бидејќи партизанското движење, како главно средство на борбата против германо-италијанските окупатори и нивните помагачи, успешно се развива во Југославија и под раководство на КПЈ, а Македонија „треба да стане една од базите на ова движење кое ја дезорганизира заднината на Германија и Италија на Балканот“, ставајќи им во должност на „обете партии да заземат став за самоопределување на македонскиот народ“.⁵²⁾ По решението на Коминтерната, како најавторитетен форум на меѓународното работничко движење, во Македонија се пристапи кон спроведување на поставените борбени задачи од ЦК КПЈ и се избра ново раководство на партиската организација во Македонија. Новообразуваното партиско раководство веднаш почна да спроведува разни акции и да организира партизански одреди.

Отпочнувањето на вооруженото антифашистичко востание во Македонија дојде како резултат на победата на курсот на КПЈ за заедничка вооружена борба на југословенските народи и народности против фашистичките окупатори и домашните предавници за извојување на национална слобода, рамноправност и напредно општествено-економско уредување. Победата на револуционерната линија и политика на КПЈ во Македонија за вооружена антифашистичка борба беше наедно и доказ за високата национална и политичка зрелост на македонскиот народ, кој стапи во здружена борба со останатите југословенски народи и народности не само против германо-италијанските окупатори и поробувањето од страна на великобугарската буржоазија, туку и против плановите на сите претенденти за господство над Македонија.

Македонскиот народ, како и останатите југословенски народи, знаејќи и прифаќајќи ја политиката и борбата на КПЈ, тргна по патот што го осветлуваше КПЈ и стапи во тешка долгогодишна војна против странските фашистички завојувачи и нивните домашни помагачи — колаборационисти, со цврста решеност да извојува национална слобода, рамноправност, државно конституирање и ново уредување во заедница на збратимени југословенски народи и народности. Со стапувањето и активното учество во заедничката ослободителна војна и соција-

⁵¹⁾ В. Влаховиќ, Тези за македонското национално прашање. Скопје 1977, стр. 6—7.

⁵²⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII . . . , стр. 50.

листичката револуција на југословенските народи, македонскиот народ им удри глогов колец на обидите да го збришат од лицето на земјата како историски јоздаден национален субјект и не само што ја одбрани и зацврсти својата национална егзистенција, туку постигна најсестран размав на своите борбени и творечки сили и најпотполна национална афирмација. Историска заслуга за тоа им припаѓа на КПЈ и Тито, кои со својата правилна револуционерна тактика и стратегија, со доследната принципиелност и решителност му отвораше перспективи на македонскиот народ за остварување на неговите најнапредни идеали и стремежи.

Но, ни по враќањето на партиската организација во состав на КПЈ и отпочнувањето на вооруженото антифашистичко востание на македонскиот народ не престанаа обидите да му се наметнат на македонскиот народ пат и судбина различни од тие што тој самиот си ги избра. По ударите што им беа нанесени на повите партизански одреди и на партиската организација во Македонија (со фаќањето и осудувањето на Лазар Колишевски) се обнови мешањето и влијанието на бугарскиот ЦК преку неговиот претставник Бојан Българанов и неговата „разјаснувачка“ дејност за докажување дека исфрлањето на партизанските одреди било авантуристичко истрчување и шаблонско копирање на антифашистичката борба во Србија, дека водело кон уништување на партиските кадрови, односно, во крајна линија дека, божем, во Македонија немало услови за вооружена антифашистичка борба.

Таквите опортунистички сфаќања и оценки бугарскиот ЦК ги оправдуваше со произволното тврдење дека, божем, со исклучок на Куманово и делумно на Скопје, „во останатиот дел на Македонија населението уште не е подготвено за една таква решителна борба“, поради кое требало „да се подготви за неа со масовна политичко-пропагандна работа и со борба за заштита на непосредните политички и економски интереси.“⁵³) А така разбирањата и препорачуваната борба за непосредните интереси, воушност, ја стеснувала до крајност дејноста на комунистите, сведувајќи ја на организирање на масите за „ситни економски барања“.

Во прогласот на ЦК БКП од декември 1941 година („За слобода, рамноправност и самоуправање на Македонија“) Македонците се повикуваа да се борат против даноците што им се земале врз основа на „српските закони“, за „праведни цени, против скапогијата на тутунот, сусамот и оризот“, за израмнување на надниците со тие на бугарските работници и сл. На политички план на Македонците им се препорачуваше не да ја рушат државната и општествената надградба на фашистичка Бугарија,

⁵³) Оп. cit., стр. 60.

туку да бараат месни луѓе за кметови, чиновници и учители, изборност за општините, синдикатите, читалниците и другите организации, т.е. за инкорпорирање на „месни луѓе“ во окупаторските административни и други институции и за демократизација на Бугарија.⁵⁴⁾ Поради тоа паролите и повиците за слобода, рамноправност и самоопределување на македонскиот народ остануваа празни демагошки фрази за некакво учество на Македонците во локалните органи и институции на бугарската држава, кое со оглед на постојниот систем и политиката на великобугарските монархофашистички хегемонисти неизбежно ќе завршеше во потчинетост и служба на фашистичките окупатори.

Заклучокот на Покраинското партиско советување од 7 јануари 1942 година за одговор на фашистичката мобилизација со „контрамобилизација“, со одење во партизански одреди и со бегаше во планини, на бугарското партиско раководство му послужи како повод за фронтална критика на линијата за разгорување и ширење на вооружената борба во Македонија против фашистичките поробувачи и нивните помагачи. Во писмото на ЦК БКП до Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија (15 јануари 1942 година) се напаѓаше споменатиот заклучок со следнава мотивација:

„Сега е важно да работиме за да успееме навистина да ја разложиме и придобиеме војската, а што ќе правиме со неа потоа — тоа е работа на утрешнината и не е така тешка. Зошто, пак, за нашите другари, кои би успеале да извршат едно такво дело, вие веќе сега решавате да „бегаат во планини“? Зарем не би било подобро во таков случај, на пример, *разложената војска да ја претвориме во организирана револуционерна сила*, која ќе биде од решително значење при остварувањето на нашите цели, *останувајќи со неа по градовите и селата*, а праведјки им задоволство на нашите противници да бегаат по шумите?“ (Подвлекол Д. З.)⁵⁵⁾.

Ставовите и тактиката во ова писмо и другите документи за примена на мирновременски или сосема несоодветни средства и облици на борба во услови на квалитативно нова и изменета ситуација беа истовремено одраз на опортунизам и на слепо робување на методите и искуствата во класните судири и револуционерните борби на работништвото во минатото и за време на Октомвриската социјалистичка револуција. Имајќи ги предвид ваквите „теории“ и „критики“ Едвард Кардел, во еден од свои-

⁵⁴⁾ Оп. cit., стр. 86.

⁵⁵⁾ Оп. cit., стр. 90.

те последни трудови посветен на политичката и воената стратегија на Народноослободителната војна и социјалистичката револуција во Југославија и на Титовата творечка улога во нејзиното осмислување и спроведување, сета нивна неоправданост и стерилна догматичност ги разоткри и ги поби со следниве аргументи:

„Класичната теорија на вооруженото востание, кон која се придржуваше Коминтерната во Втората светска војна и натаму, односно многу комунистички партии, беше под влијание на вооружените борби на работничката класа во XIX век и особено на Октомвриската револуција. Суштината на таа концепција се состоеше во тоа дека тежштето на вооруженото востание е во градовите и дека тоа, по правило, треба да израсне од штрајковите и демонстрациите на работниците. Потпирајќи се на такви концепции, не така мал број европски комунисти во 1941 година, па и подоцна, ја критикуваа нашата концепција за вооружено востание како „селанска“ и без шанси за успех. Ни префрлуваа дека сме „отишле во шумите“, наместо да се бориме во градовите. А таквата концепција кон која се придржуваа други ја насочуваше работничката класа кон фронтален судир со непријателот таму каде што тој беше најсилен, значи, кон најтешки услови и облици на борба. Бидејќи во условите на фашистичката окупација токму во градовите се наоѓаше силна концентрација не само на вооружените сили, туку и на целокупната репресивна надградба. Значи, работниците и другите борци за национално ослободување би морале, така да се рече, голорачки да се борат против огролната концентрација на моќта на непријателот. Само слепец или авантурист можел да се надева дека таквата стратегија на вооружената борба може да даде резултати.“⁵⁶⁾

Исто така имаше вонредно крупно значење уште околноста, на која укажа Е. Кардељ, дека застапниците на таквите одживевани погледи за вооружено востание испуштаа од предвид дека кај нас селанецот беше „сојузник на кого револуционерното работничко движење можеше да се потпре, односно со кого можеше да смета во утврдувањето на војната и политичката стратегија и тактика на востанието.“⁵⁷⁾

⁵⁶⁾ Е. Кардељ, Политичка и војна стратегија Народноослободилачког рата и Социјалистичке револуције и Титова стваралачка улога у њеном конципирању и реализовању. НИП. „Политика“. Београд 1977, стр. 12 — 13.

⁵⁷⁾ Е. Кардељ, *Op. cit.*, стр. 13.

Во исто време, на друга страна, во продолжение на настојувањата да ја издвои македонската партиска организација од составот на КПЈ, иако званично изјавуваше дека целосно го прифаќа и спроведува решението на Коминтерната, ЦК БКП во есента 1941 година бараше од ЦК КПЈ да се дадат „автономни права на македонската организација“ под „општа политичка контрола“ на ЦК КПЈ, а „која во својата практика би дејствувала во свое име и по своја иницијатива, подвлекувајќи дека работи во најтесен контакт и во полна согласност на братската КПЈ и БКП“.⁵⁸⁾

Со други зборови, „автономните права“ требало да послужат на дело за олабавување на врските на партиската организација во Македонија со КПЈ и за тоа работата на организацијата да се одвива, всушност, под раководство на обете партии, т.е. не само под раководство на КПЈ. Овие стремежи биле уште појасно изразени во предлозите и барањата до Коминтерната, која телеграфски го известил ЦК КПЈ на 27 — 28 февруари 1942 година дека ЦК БКП смета дека при постојната состојба е целесообразно да се обединат македонските партиски организации во самостојна македонска партија⁵⁹⁾. Под влијание на ваквите настојувања тогашното покраинско раководство го изоставаше името на КПЈ во партиските материјали, кои беа потпишувани од „ПК на Компартијата за (во) Македонија“, од „Чесни Македонци“, „Од група Македонци“ и сл.

Со изборот на нов Привремен покраински комитет, со ифрлањето на партизанските одреди во пролетта 1942 година и со цврстото спроведување на линијата на КПЈ успешно се совладуваа поранешните грешки и слабости и македонскиот народ се приопштуваше во заедничката голема антифашистичка ослободителна војна на југословенските народи и народности со која единствено можеа да стекнат слобода и напредок. Стремежите на масите за сплотување и поврзување на нивните борбени ослободителни напори ги водеа — како што пишуваше „Билтенот на ПК КПЈ за Македонија“ во 1942 година — по угорниот пат на „единствена борба на целиот народ во Македонија против фашизмот, во сојуз со братските народи од Југославија и Бугарија, со балканските народи, со народите од сите окупирани земји“⁶⁰⁾ Таму стоеше дека е неопходна засилена борба против сите обиди за разбивање на „антифашистичкиот фронт во Македонија“, за која цел се шпекулирало со паролата за автономна Македонија, а која беше наречувана „подло смислена лага“.

⁵⁸⁾ Историски архив КПЈ, т. VII ..., стр. 60.

⁵⁹⁾ *Op. cit.*, стр. 61.

⁶⁰⁾ Историски архив на Комунистичката партија на Македонија, т. II (Статии од весниците и списанијата од периодот на Народноослободителната борба во Македонија 1941 — 1944, кн. I). Скопје 1952, стр. 39.

Воено-политичкото раководство на Народно-ослободителното движење во Македонија веќе го сфаќаше и определуваше карактерот на поведената борба како „антифашистичка народна борба, која во себе вклучува антифашистичка народна револуција“ и како националноослободителна борба во која македонскиот народ „со право бара самиот да решава за својата управа, за својата војска и за односите со другите народи.“⁶¹⁾ Со други зборови, активното учество во заедничката антифашистичка борба се сфаќаше во исто време како сопствен долг и предуслов да се добие право да се решава за натамошниот развиток на својот народ и за неговите државни рамки и врски, односно за формата и карактерот на неговото државно конституирање и поврзување.

Поради тоа што се сметаше дека „слободата за утрешната иднина на секој поробен народ е дело на неговата борба“ партиското гласило „Народен билтен“, во чие редактирање и издавање непосредно учествуваше Кочо Солев — Рацин, во јуни 1942 година пишуваше дека со сестраното заложување во борбата против фашистичките окупатори и нивните помагачи „чесно ќе си го извојуваме правото утре, заедно со сите народи на Југославија, на Балканот и целиот свет, да решаваме самостојно за нашата иднина. Нужноста пламенот на вооружената антифашистичка борба сè повеќе да се шири и да ги зафати сите слоеви и краишта на Македонија се докажуваше во директивната статија од ПК КПЈ за Македонија „Илинден и денешната борба на македонскиот народ“ (август 1942 година) со фактот дека „убавата македонска земја, заедно со сите други земји од Југославија, стана плен на фашистичките тирани“, а кои „пошто ја ограбија, ја поделија и ја фрлија дел по дел на своите кучиња“, поради што „во сите нејзини делови народо... је без секакви политички и национални права, обесправен, зверски експлоатиран и гонет“.⁶²⁾

Во првиот двоброј на „Билтенот“, што есента 1942 година почна да го издава Главниот штаб на Народно-ослободителните партизански одреди во Македонија, се велеше дека останаа празни надежите на тие кои по распаѓањето на стара Југославија и премавнувањето на великосрпскиот режим во Македонија очекуваа некакво подобрување и обединување на Македонија. На место уединејне Македонија пак беше — пишуваше во „Билтенот“ — уште повеќе распарчена и послужила како „ситна пара за кусур“, а пак после ограбена и обесправена“ и „никогаш македонскиот народ не бил повеќе пљачкан, потиснуван и бездушно истребуван како што е денеска од новите поробители, германо-талијанските фашисти и нивните слуги од Бугарија“.⁶³⁾

⁶¹⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII..., стр. 131.

⁶²⁾ *Op. cit.*, стр. 183.

⁶³⁾ *Op. cit.*, стр. 223.

Систематското ограбување на стопанските ресурси на Македонија, реквизициите, недостигот на прехранбени и други стоки за широка потрошувачка и брзото покачување на цените најчувствително ги загрозуваа животните услови на широките работни маси од градот и селото во Македонија. Воведениот купонски систем на рационализирано снабдување со прехранбени артикли и реквизициите на земјоделско-сточарските производи, наменети за потребите на Оската (пред сè на Третиот Рајх), го лишуваа домашниот пазар од најнеопходните консумативни артикли и даваа замав на црната берза и шпекулацијата. За рапидното и несразмерното зголемување на цените високиот советник на германската влада д-р Корс (од статистичката служба на Рајхот), врз основа на информацијата од германскиот пратеник во Бугарија Бекерле, известуваше дека животните трошоци во Скопје кон крајот на септември 1942 година биле за една тртина поголеми од тие во Софија, Русе, Пловдив и Варна.⁶⁴⁾

Главна причина за покачувањето на цените било грабењето и одвлекувањето на разни стоки и производи за Германија и Бугарија. Само во текот на 1942 година од македонските краишта под бугарска окупација биле изнесени околу 7.000 вагони пченица. Присилниот откуп на жито за износ во Германија со цени многу пониски од пазарните се претвораше во обична узурпација. За Германија се изнесуваа од Македонија, исто така, уште жива стока, месо и други прехранбени артикли. Приближно една третина од македонскиот тутун, според германски извори, одеше за Германија преку бугарско-германското друштво „Нова Македонија“ и преку други експортни фирми. Согласно со меѓудржавниот аранжман, друштвото „Нова Македонија“ било овластено да откупува и изнесува тутун од подрачјето на Вардарска Македонија (Битола, Крушево, Прилеп, Велес, Скопје, Куманово, Штип, Кочани, Струмица и Гевгелија) и на Јужна Србија (Прешево, Бујановци, Врање).⁶⁵⁾

Фашистичката окупација беше исто така период на најинтензивно експлоатирање и ограбување на природните богатства на Македонија. Експлоатацијата на македонските рудници беше целосно подредена на потребите на германската индустрија и вооружување. Годишниот износ на руди од Вардарска Македонија, спрема една проценка, се движел околу 155.000 тони разни руди (хром, олово, цинк, молибден, азбест, јаглен и др.).⁶⁶⁾ Особено интензивна била експлоатацијата на хромните рудници во Македонија така што, на пример, од рудникот во Радушја за трите и пол години на окупацијата биле изнесени 247.630 то-

⁶⁴⁾ Bundesarchiv (Koblenz). R 43 II/621 a.

⁶⁵⁾ N. Živković, Ratna šteta koju je Nemačka učinila Jugoslaviji u Drugom svetskom ratu. Beograd 1975, str. 403.

⁶⁶⁾ Op. cit., стр. 351.

ни хромна руда, односно скоро половина од неговите резерви кои на 1 јануари 1941 година беа проценувани на 544.000 тони.⁶⁷⁾ Токму поради овие причини и за спречување на снабдувањето на Германците со рудни сировини, предмет на партизанските диверзии и саботажи беа рудниците во Македонија. Од телеграмата на германскиот пратеник Бекерле се дознава дека македонските партизани на 2 октомври 1942 година извршиле напад на рудникот „Бабуна“, на патот Прилеп—Велес, а кој бил експлоатиран од едно германско друштво. Според информациите на Бекерле, партизаните наполно го ограбиле и од работниците барале да ја запрат работата, говорејќи им дека „производството е наменето за Германија и за нејзините трупи што се борат против Советскиот Сојуз“⁶⁸⁾.

Исчезнувањето на разни стоки од пазарот натаму ги покачуваше цените, за коешто придонесуваше и печатењето и пуштањето во циркулација на големи количества нови банкноти, што наедно беше знак за незапирливото ширење на инфлацијата. Со нови емисии и инфлација бугарските фашистички властодршци ги покриваа расходите за издржување на огромниот и тежок воено-полициски и административен апарат и ја плаќаа некомпензираната пасива на надворешно-трговскиот биланс. Животните трошоци се зголемуваа скоро пет пати повеќе од надниците. Осетното намалување на реалната наемнина под егзистенци-минимумот и другите лишувања до крајна мерка го отежнуваа и го правеа неподнослив животот на работните маси во Македонија.

Врз општата положба на работните маси во Македонија неизбежно укажуваше влијание ширењето на вооружената антифашистичка борба што водеше кон заострување, кон настрвување на реакцијата и кон уште поголеми судири и раслојувања во земјата. Окупаторскиот режим на бугарските фашистички управувачи со политиката на безочна економска експлоатација и на жестоко национално обезличување и угнетување најтешко ги погодуваше работните маси на Македонија кои за извојување на националната и социјалната слобода се креваа на борба за урнување на туѓинскиот јарем, за заштита од ограбувањето и потиснувањето, за одбрана на својата егзистенција. Наспроти тоа, делови од буржоаските елементи во Македонија, раководењето од тесни класни егоистични интереси и од апетити за лесни печалби и болни кариеристички амбиции, бараа за себе „место под сонцето“ во пазувите на фашистичките окупатори и се прилагодуваа кон создадената ситуација, определувајќи се за сора-

⁶⁷⁾ Bundesarchiv (Koblenz). Bodenschätze der südeuropäischen Länder, R 63, Bd I, Nr. 265.

⁶⁸⁾ PA d AA (Bonn), RAM — Film. Buro des Staatssekretärs. Bulgarien. Bd 4, Tel. Nr. 1700 v. 5. X. 1941.

ботка со окупаторската власт или за пасивно исчезнување големите сили да го решат исходот на Втората светска војна.

Зачестените акции на партизанските одреди и ширењето на антифашистичката борба во Македонија летото и есента 1942 година беа најдобар доказ дека македонскиот народ веќе никој не можеше да го оттргне од патот на заедничката вооружена Народноослободителна борба на југословенските народи и народности. Разраснувањето на партизанското движење и неговите борбени дејства доведоа дури до создавање за извесно време на први релативно слободни подрачја на територијата на Македонија под бугарска окупаторска власт. Сосема разбирливо е дека ваквиот развиток мораше сè повеќе да ги загрижува и застрашува германските, италијанските и бугарските фашистички окупатори. Тоа беше многу јасно изразено во извештајот — прилогот за „натепнатата внатрешна положба во бугарска Македонија“ кој го достави шефот на германската полиција и служба за безбедност на 29. X 1942 година до Министерството за надворешни работи на Третиот рајх. Во него стои дека, според едногласни соопштенија во последните недели и од повеќе страни, внатрешната положба во македонските области што и беа дадени на Бугарија се карактеризира со сè посилено и поопасно заострување.⁶⁹⁾ Добро упатените луѓе што со години работеле и ги познавале приликите и односите во Македонија сметале дека најдоцна пролетта 1943 година треба да се очекуваат сериозни компликации и влошување на положбата, бидејќи одвај се додржувало населението на Македонија од масовни противставувања и вооружени дејствија.

Меѓу поглавните причини за таквата положба во извештајот се истакнува целосното компромитирање на испратените од софиската влада управни органи во Македонија, задржувањето во служба на голем број корумпирани чиновници од поранешниот режим и лошата пропаганда и влијание на италијанските фашисти, особено меѓу припадниците на албанската и турската народност, меѓу Евреите, Грците итн. Покрај големата ограниченост и тенденциозност, во овој германски извештај од така високо место се признаваше дека кај вознемирената маса во Македонија „комунистичката агитација нашла добра плодна почва“.⁷⁰⁾ Во врска со засилената активност на партизанските одреди (односно „комунистички чети“ — како што се нарекуваа во извештајот партизанските одреди), во извештајот се констатира дека била најзабележлива во „јужните краишта, околу Прилеп, Велес и Битола“. Заслужува посебно внимание местото во извештајот каде се говори за тоа дека кај „македонската млади-

⁶⁹⁾ PA d AA (Bonn). Inland II g. Bulgarien. Berichte und Meldungen zur Entwicklung der Lage in Bulgarien. Ber. V, 29. X. 1942.

⁷⁰⁾ Ibidem.

на, која порано ги посетувала српските високи школи и училишта, се забележува одново осетно ширење на комунизмот“.⁷¹⁾

Најпосле треба да се спомене и интересната подробност што ја содржи извештајот за патувањето на раководителот на тајната полиција на бугарскиот двор, кој по налог на царот Борис бил кај Ванчо Михаилов во Загреб за да му предложи да се врати и да ја прими должноста комесар на бугарската влада во Македонија. Нормално е да се претпостави дека намеруваното доведување на В. Михајлов требало да има за цел да се спречи непожелниот развој на работите во Македонија за кобуршката монархија и за великобугарската владеачка буржоазија со задушвање на партизанското движење и на сета антифашистичка борба во Македонија. Од В. Михајлов се очекувало да воспостави ред во Македонија и да ја „спаси“ Македонија за бугарските фашисти и хегемонисти, т.е. Македонија да ја истргне од општата борба на југословенските народи против фашистичките поробувачи и за национална слобода, доброволно обединување и заеднички живот во рамноправност и вистински демократски развојот.

Мошне важно е во врска со сето тоа да се истакне дека во редовите на партиската организација и на припадниците на антифашистичкото движење во Македонија заедништвото и единството на југословенските народи и нивната Народнослободителна борба се вкорени уверувањето дека тие се најсигурни средства за здобивање национална слобода и права на македонскиот народ во нова, преобразена Југославија. Во борбата за таква Југославија се гледаше сигурна гаранција за оневозможување да се повампири великосрпскиот хегемонистички систем, да се одржи владеењето на бугарските фашистички управувачи или Македонија да се претвори во окупаторска квислиншка Михајловистичка творба по углед на усташката т.н. „Независна Држава Хрватска“. За тоа во „Политички листок“, што го издаваше месната организација на КПЈ во Кавадарци, кон крајот на 1942 година пишуваше дека „македонскиот народ е на полно сигурен дека враќањето на старата Југославија, па со тоа и на српското ропство за него, за што имаат обичај често да зборуваат бугарските фашистички окупатори, е невозможно“.⁷²⁾

Истовремено, од друга страна, новата југословенска државна заедница се сакаше да се создаде и да биде плод на стремите на југословенските народи за обединување и заеднички живот, но врз принципите на национална рамноправност, вистинско демократско самоуправање и револуционерни општествени преобразувања. Низ оваа призма беше оценувано значењето на Првото заседание на АВНОЈ од октомври 1942 година

⁷¹⁾ Ibidem.

⁷²⁾ Историски архив на КПМ, т. II ..., стр. 280.

како вонредно важна етапа, достигнат повисок степен на заедничката борба и „гаранција за успехот на понатамошната борба за слобода и демократија на народите, за слободни народи во слободна Југославија, во тоа число и македонскиот народ.“⁷³⁾ Првото заседание на АВНОЈ со контурите на новото државно уредување на слободна Југославија и со принципиелното доследно марксистичко приоѓање за конкретно решавање на националното прашање даде силен поттик на ослободителната војна и Револуцијата во Југославија, наедно отварајќи му јасни перспективи на македонскиот народ за осигурување правото за слободен национален развој и иднина и за сестран општествен напредок.

Комунистите и борците на Народноослободителното движење во Македонија, следејќи ја политиката на КПЈ, признаваа дека борбата за изгонување на фашистичките окупатори и за создавање на нова Југославија ќе има за резултат крупни промени во национално-политичкиот статус и економско-социјалната положба на сите југословенски народи и народности. Поради тоа воено-политичкото раководство на Народноослободителното движење во Македонија укажуваше дека заедничката антифашистичка борба ги создава нужните услови, како во никој друг историски период и ситуација дотогаш, за остварување на нивните основни национални и социјални потреби, барања и права.

„Македонскиот народ уште појасно сфати — се вели во прогласот на ПК КПЈ за Македонија од ноември 1942 година — дека неговата славна сенародна борба може да има успех само тогаш, кога се води рамо до рамо со борбата на народите на Југославија“ и дека меѓу неговите најкрупни „судбоносни историски задачи“ во борбата за изгонување на окупаторите, за ослободување на Македонија од фашистичкото ропство и за „правото самиот да си ја одредува својата сопствена судбина“ се задачите да создаде широк народен антифашистички фронт и мрежа на „идни органи на народната власт во слободна Македонија“.⁷⁴⁾ А во директивното писмо на ПК до партиските организации во Македонија (30 декември 1942 година) се укажуваше дека македонскиот народ со идната своја Народноослободителна војска и со раководното тело на народната власт ќе ја ослободи татковината, ќе добие право на самоопределување и „ќе има вооружена сила тоа право и да го сочува!“⁷⁵⁾

Разгорувањето на Народноослободителната борба во Македонија беше последица на спроведувањето на политиката на КПЈ и на нејзината помош за оспособување и изградување на

⁷³⁾ Оп. cit., стр. 288.

⁷⁴⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII..., стр. 158.

⁷⁵⁾ Оп. cit., стр. 164.

партиската организација во Македонија како вистински организатор и предводник на народните маси. За таа цел во Македонија беше испратен повереникот на ЦК КПЈ Добривоје Радосављевиќ кој придонесе за идејно-политичкото и организационото јакнење на партиската организација. За поефикасно дејствување и влијание Д. Радосављевиќ во есента 1942 година го постави пред ЦК КПЈ прашањето за опортуноста партиската организација во Македонија да се преименува во КП на Македонија, образложувајќи дека таквата промена би ја потенцирала раководната улога на Партијата во национално-ослободителната борба на македонскиот народ и би придонела за развивање на „позициите на сите народни непријатели“ и за создавање на широк народноослободителен фронт во Македонија.⁷⁶⁾ Питоа Д. Радосављевиќ имал предвид на прво место решение на прашањето „како со Хрватска и Словенија“, т.е. во духот на заклучоците на Четвртата земска конференција на КПЈ за основање компартии на Хрватска, Словенија и Македонија во составот на КПЈ, а дури потоа и некое друго решение⁷⁷⁾.

Во писмата од тоа време на Д. Радосављевиќ до ЦК КПЈ особено се подвлекува позитивното дејство на „македонската платформа“, т.е. на потпирањето на Партијата врз „борбените традиции од 1903 година и илинденците, како и од револуционерната ВМРО“.⁷⁸⁾ Исто така се мошне важни околноста и настроението што ги констатираше Д. Радосављевиќ во Македонија во врска со „сè посиленото тежнение на македонскиот народ да се обединат сите расцепкани делови на Македонија“.⁷⁹⁾ Тоа беше природен стремеж на македонскиот народ да ја отфрли насилната вештачка поделба и туѓинското угнетување и да заживее обединет како слободна нација со непречени можности за најширок сестран развиток.

За доследното спроведување на револуционерната политика на КПЈ и за разгорувањето и правилното насочување на вооружената антифашистичка Народноослободителна борба во Македонија големо значење имаше испраќањето во Македонија на Светозар Вукмановиќ — Темпо како делегат со широки овластувања на ЦК КПЈ и Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ. За разбирање сушноста на политиката на КПЈ во тоа време вонредно значајни беа Титовите укажувања во неговото писмо од 15 јануари 1943 година до ПК КПЈ за Македонија за тоа дека таа е продолжение и развивање на предвоената партиска линија за борба против фашизмот во форма на вооружена борба против фашистичките окупатори и нивните помагачи и слуги. Тито им

⁷⁶⁾ Извори за Ослободителната војна и Револуцијата во Македонија 1941—1945, т. I, кн. I, Скопје 1968, 370.

⁷⁷⁾ Оп. cit., стр. 344.

⁷⁸⁾ Оп. cit., стр. 370.

⁷⁹⁾ Оп. cit., стр. 374.

порачуваше на македонските комунисти дека правилното разбирање на целите и карактерот на НОБ и на улогата на КПЈ ќе им овозможи да ги соберат околу своето раководство сите работни маси и сиот македонски народ, бидејќи ставот на Партијата по националното прашање „ги опфаќа сите стремежи на работните маси и на народот и овозможува како правилно решавање на националното прашање, така и на идните проблеми во интерес и за сметка на народот“.⁸⁰⁾

Тито објаснуваше дека поставувањето на прашањето за „автономија“ и „специфични македонски услови“ е надвор од рамките на линијата на КПЈ и тие на кои името на Југославија им пречи на дело работат за одделување на македонскиот народ од единствената борба на сите југословенски народи и народности. Во заедничката борба доаѓа до израз раководната улога на КПЈ, која им го покажа правилниот пат на вооружената борба со непоколеблива вера дека народите на Југославија ќе ја решат во своја полза, „создавајќи ги низ неа темелите на својата утрешна, всушност, нова заедница“.⁸¹⁾

Титовите укажувања и пораки и јасната доследна политика на КПЈ за решавање на македонското национално прашање, како и созреаната политичка и национална свест на македонските комунисти и патриоти да се борат под раководството на КПЈ, сврзувајќи ја утрешнината на македонскиот народ и на народностите во Македонија со судбината и со демократските стремежи на југословенските народи и народности за вистинска слобода и прогресивни општествени промени, доведоа во пролетта 1943 година до формирањето на Комунистичката партија на Македонија во составот на КПЈ.

Светозар Вукмановиќ — Темпо веднаш по пристигнувањето во Македонија кон крајот на февруари 1943 година и запознавањето со дотогашниот тек на вооружената антифашистичка борба и со состојбата на партиската организација презеде низа мерки за засилување на Народноослободителното движење. Меѓу мерките што ги презеде С. Вукмановиќ — Темпо за спроведување на политиката на ЦК КПЈ непосредно тие денови во рамките на неговите широки овластувања по своето значење и последици се извојува основањето на КП на Македонија.

Ополномошникот на ЦК КПЈ и на Врховниот штаб ги запозна раководните комунисти во Скопје со решението на ЦК КПЈ за формирање на Комунистичката партија на Македонија, кое тие еднодушно и со воодушевување го прифатија и по извршените консултации во Скопје за составот на идниот највисок партиски форум во Македонија на 19 март 1943 година се одржа илегалниот состанок во Тетово на кој присуствувале Ст-

⁸⁰⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII ..., стр. 190.

⁸¹⁾ *Op. cit.*, стр. 192.

рахил Гигов, Кузман Јосифовски, Цветко Узуновски и Светозар Вукмановиќ*. На тој состанок е соопштено решението на ЦК КПЈ за основање на КПМ и е извршен избор на Централниот комитет во следниов состав: Лазар Колишевски, политички секретар, Мара Нацева, организационен секретар и членови Страхил Гигов, Кузман Јосифовски, Цветко Узуновски и Бане Андриев.

На првата седница на ЦК КПМ беа донесени важни решенија за зајакнување на партизанските одреди и за исфрлање на нови одреди, за формирање на пет обласни комитети во петте веќе постојни оперативни зони, за образување на околиски комитети, за зајакнување и проширување на партиските организации за подобрување на врските помеѓу партиските организации во градовите и партизанските одреди, за образување Штаб на Првата оперативна зона и воопшто за натамошниот развој на Народноослободителната борба.

Оживотворувањето на решенијата од првата седница на ЦК КПМ непосредно влијаеше за натамошното разгорување на вооруженото востание и во други подрачја на Македонија, за прераснување на партизанските одреди во покрупни единици на НОВЈ, за создавање слободни територии и органи на револуционерната народна власт. Тие решенија имаа големо значење за консолидирање и сестрано јакнење на Партијата во Македонија и за нејзино потесно поврзување со широките работни маси на македонскиот народ и на турската и албанската народност.

Основањето на Комунистичката партија на Македонија во рамките на КПЈ беше вонредно крупен настан со далекусежно национално-политичко значење. Тој претставува крупен чекор во историскиот од на најпрогресивните општествени сили кон национално самопотврдување и кон остварување на историската мисија на работничката класа за преобразба на општеството. Тито ја даде следнава оценка за значењето на тој историски настан:

„Создавањето на Комунистичката партија на Македонија претставува пресвртница во животот на Македонија и крупен датум во историјата на нашето револуционерно движење. Со тој чин е конституирана најнапредната политичка сила во историјата на народот и народностите на Македонија, се крунисаа напорите и жртвите што ги дадоа нејзините најдобри синови во борбата за национално и социјално ослободување, за македонската преродба. Создадени се условите идеалите на Илинден, како и на многу востанија и впрегнувања пред него и по него, да се претворат во дело. Македонскиот народ и неговите најсвесни сили решија борбата за својот опстанок, за националниот иден-

титет и за иднината неотповикливо да ја здружат со борбата на останатите народи на Југославија под знамето на Комунистичката партија на Југославија. Македонија најпосле престана да биде предмет на туѓи хегемонистички спогодувања и по вековната борба и страдања по афирмира своето национално битие“.⁸²⁾

Застапувајќи ги виталните национални интереси и стремежи на македонскиот народ КПМ како составен дел на КПЈ водеше доследна непомирлива борба против распарчувањето, делењето и подјармувањето на македонскиот народ и за остварување на неговото право на самоопределување и обединување. Отфрлањето на поделбата на Македонија извираше од правилно разбраните интереси и стремежи на македонскиот народ да живее слободен и обединет како рамноправен член во поширока државна заедница.

Борбата на македонскиот народ со останатите југословенски народи и народности успешно се ширеше и развиваше затоа што ги одразуваше нивните идеали и барања за извојување на полна слобода, рамноправност и обединување, за создавање на Нова Југославија и за прогресивни економско-социјални промени. Во Манифестот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ (октомври 1943 година, т.е. приближно еден месец пред Второто заседание на АВНОЈ), кој спаѓа меѓу најзначајните програмски документи на организираното антифашистичко Народноослободителното движење во Македонија под раководството на Партијата, се истакна дека македонскиот народ ќе може да ги оствари своите ослободителни и револуционерни стремежи во здружена борба со другите југословенски и балкански народи и со поткрепа на сојузниците од антихитлеровската коалиција на чело со СССР. Неопходен услов за постигање на тие цели е „полното единство на македонскиот народ, почнувајќи од комунистите, па сè до старите илинденски борци во борбата за една нова, слободна и народна Македонија“.⁸³⁾

Со Манифестот беше повикуван македонскиот народ да истрае во таа борба до конечната победа, при што му се ставаше на знаење дека тој никогаш дотогаш немал „толку добра положба и толку многу сојузници“ за остварување на неговиот „вековен идеал — обединување на Македонија“.⁸⁴⁾ Манифестот на Главниот штаб стана повод од една малубројна група да биде атакувана познатата концепција и политичка линија на КПЈ во врска со прашањето за обединување на Македонија и

⁸²⁾ Стварање КП Македоније крупан датум у историји нашег револуционерног покрета. „Политика“, бр. 21356 (20. март 1973.).

⁸³⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII..., стр. 259 — 260.

⁸⁴⁾ Оп. cit., стр. 260.

за решавање на македонското национално прашање во рамките на една, нова преобразена Југославија — доброволна заедница на рамноправни народи. Таквата јасна и реалистичка определба на КПЈ се наречуваше „решение на македонското прашање на парче, во една за него (македонскиот народ — Д. З.) туѓа вештачка комбинација — Југославија со која не го сврзува никакво политичко наследство и која е симбол на неговото најцрно ропство“, предлагајќи истовремено „целосно решение во една поширока комбинација“.⁸⁵⁾

Тоа беше предлагано, божем, како средство да се отстрани поделбата на Македонија, односно да се постигне обединување на сиот македонски народ. Дефектноста на ваквите гледишта и предлози е сосема очигледна кога се има предвид дека успешната заедничка Народноослободителна борба и Револуција на југословенските народи и народности го оневозможуваше повампирувањето на стара Југославија, некогашното хегемонистичко потиснување и класно владеење, дека таа борба го носеше со себе не само националното ослободување, туку и создавањето и изградувањето на народна власт и на ново државно и општествено-економско уредување. Тие интенции на народните маси за постигање на вистински национален суверенитет на секој одделен југословенски народ и за доброволно сплотување на југословенските народи во заедничка држава дојдоа до полн израз во историските решенија на Второто заседание на АВНОЈ.

„За да се оствари принципот на сувереноста на народите на Југославија — прокламираше АВНОЈ, за да претставува Југославија вистинска татковина на сите свои народи и за да не стане никогаш веќе домен на која било хегемонистичка клика, Југославија се изградува и ќе се изградува врз федеративен принцип којшто ќе им осигури полна рамноправност на Србите, Хрватите, Словенците, Македонците и Црногорците, односно на народите на Србија, Хрватска, Словенија, Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина“. Решенијата на Второто заседание на АВНОЈ, кои во повисока форма ги опфаќаа програмските начела и барања во Манифестот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ, беа најкомпетентна правно-политичка санкција на суверенитетот и рамноправноста на македонскиот народ. Создавањето на Нова Југославија како федеративна заедница беше прогресивно историско достигнување, плод на заедничката борба на сите југословенски народи и народности, а не некаква реакционерна комбинација или слепо продолжување по инерција и копирање на стара Југославија.

По и наспроти решенијата на АВНОЈ излезе декларацијата, односно документот „Отечествениот фронт за македонското

---

⁸⁵⁾ Види: Л. Колишевски, Аспекти на македонското прашање. Скопје 1979, стр. 103.

прашање“ во кој божем, „За да се избегнат било какви нови историски грешки и Македонија да се смири, Отечествениот фронт ја издига паролата „Македонија на Македонците“, изјавувајќи дека „единствено спасоносно решение е целосна, слободна и независна Македонија“, поради кое не допушта „никаква промена на сегашната (тогашната — Д. З.) распокинатост на Македонија од нејзините непријатели, ниту пак нејзино целосно присоединување кон било која балканска држава“.⁸⁶⁾ Со овие пароли и ставови се изрази најотворено несогласувањето на Отечествениот фронт на Бугарија со решенијата на Второто заседание на АВНОЈ во поглед на Македонија за која тој претпочиташе да не ѝ се измени положбата, односно распокинатоста, само да не влезе во составот на југословенската федеративна заедница. „Спасоносното решение“ што го предлагаше Отечествениот фронт беше во тоа време на линија на ванчомихаиловицичките махинации за создавање на „независна Македонија“, кое германските нацистички управувачи го имаа во резерва како последен адут за зачувување на нивните позиции на Балканот.

За чудење е што и во најново време се прават обиди било во форма на изданија на високи научни институции, на мемоарски искажувања или на други начини да се напаѓа решавањето на македонското национално прашање во Југославија со квазиаргументи дека, божем, таквото решавање било а priori откажување од задачата за обединување на македонскиот народ. Несоодветноста на ваквите напади најубедливо ги демонстрираат како документите на КПМ, Главниот штаб и на другите форуми и организации на Народноослободителното движење во Македонија, така и бројните мерки и акции на движењето во таа смисла.

Тогаш беше Вардарска Македонија посочувана како „пиеломонт на македонското единство“ затоа што во неа најмногу разрасна и најдобро беше насочена антифашистичката народноослободителна борба, во неа се создаде опитно и проверено револуционерно раководство и таа имаше осигурено најмногу и искрени сојузници во лицето на југословенските народи и народности. Низ призмата на таквиот третман, а без акциона поента, прашањето за извојување на национални права и обединување на ситот македонски народ како негов природен стремеж, од кој Народноослободителното движење никогаш не се откажало, се поставуваше првенствено како прашање за здружување, мобилизација и активизација на сите Македонци во борбата против фашизмот и силите на реакцијата. Во инструк-

⁸⁶⁾ Историјски архив КПЈ, т. VII..., стр. 287.

цијата на Главниот штаб на НОВ и ПОМ од 17 јуни 1944 година ставот за тоа прашање беше прецизиран на следниов начин:

„За да се остварат националните права на сиот македонски народ (во Југославија, Грција и Бугарија), за да се оствари правото на сиот македонски народ да ја земé својата судбина во своите раце, неопходен и единствено можен пат е деловите на македонскиот народ во Бугарија и Грција да остварат своја национална слобода и рамноправност низ заедничката братска борба и жртви со грчкиот и бугарскиот народ против фашистичките окупатори и сите нивни слуги и помагачи. Само преку братска слога и заедничка борба со грчкиот и бугарскиот народ можат Македонците во Грција и Бугарија да стекнат своја полна национална слобода и рамноправност, да стекнат право сами да ја решаваат својата судбина, т.е. право кое Атланската карта им го гарантира на сите поробени народи што се борат против фашизмот.“⁸⁷⁾

Победоносниот размав на Народноослободителната борба под раководство на Партијата наскоро го овозможи државното конституирање на македонскиот народ. Првото заседание на АСНОМ, одржано на 2 август 1944 година, како „прокламатор на првата во историјата по Самуила македонска држава“ и „единствен носител на народниот суверенитет на првата македонска држава“ ги удри темелите на федерална Македонија како составна рамноправна единица на нова демократска федеративна Југославија. Околноста што учесниците на Првото заседание на АСНОМ го претпочитаа „обединувањето со другите народи во Југославија одошто идејата за една самостојна и независна Македонија“ убедливо се објаснуваше со горчливото искуство и историските поуки на малите народи, кои ја создаваа неопходноста да се поврзуваат и групираат за извојување и зачувување на своите национални и општодемократски слободи и права од туѓи посетања. Исто така, сосема оправдано беа ползувани решенијата на Второто заседание на АВНОЈ како несоборливи аргументи за споменатото претпочитување, бидејќи историските решенија на АВНОЈ беа акти со меѓународно значење и најавторитетни признанија на националното битие и правото на македонскиот народ на самоопределување и државно конституирање.

Свесните раководни сили што го предводеа македонскиот народ во антифашистичката вооружена борба неразделно го поврзуваат прашањето за обединување на македонскиот народ со

⁸⁷⁾ Op. cit., стр. 329.

интересите и потребите за постигање и зачувување на компакт-носта и интегритетот на македонската нација. Меѓутоа, тие ни за момент не допуштија помисла дека обединувањето е можно или треба да се постига со употреба на сила и диктат или со пазарлази и концесии на дипломатска маса.

Не можејќи повеќе да го спречат државното конституирање и доброволното вклучување на Македонија во југословенската федерација, германските и бугарските властодршци се обидуваа тоа да го постигнат со политички маневри и шпекулации. Сакајќи да го спречат издвојувањето на Македонија од бугарската држава и да ја откинат Македонија од Нова Југославија, одделни великобугарски политичари препорачуваа Бугарија молкома да го „толерира создавањето на автономна македонска држава“.⁸⁸⁾ За таа цел во германска режија и по личен налог на Хитлер беше доведен В. Михајлов во Македонија кој за време на дводневниот престој во Скопје (4 и 5 септември 1944 година) не успеа да собере ниту минимален број луѓе за формално прогласување на „независноста“ на Македонија.⁸⁹⁾

Слична судбина доживеа и германскиот план да се воспостави во Скопје посебно, божем, „неполитичко управно тело за решавање на настанати проблеми во цивилниот сектор“, а кое, всушност, требало да служи за олеснување на повлекувањето на германските војски низ Македонија. Ова тело како творба и оружје на Германците, создадено во договорите помеѓу шефот на воената полиција при командата на армиската група „Ф“ и дотогашниот бугарски областен директор д-р Петров требало за одржување на ред и мир да образува „милиција во јачина од околу 10.000 луѓе.“⁹⁰⁾ Тоа, на 11 септември преку скопската радио-станица, објавило соопштение за образување на милиција и ги повикало службениците да се вратат на работа, кое народните маси не можеше да ги заведе, како ни другите замисли и маневри преку создавање на марионетска сателитска држава или на воено-полициска формација за борба против единиците на НОВЈ во Македонија, да се предизвикаат братоубивствени борби и конфликти и судири на Балканот околу Македонија и воопшто да се манипулира со македонското прашање за да се турѓаат стапови во тркалото на историјата.

Создавањето и изградбата на првата држава на слободниот македонски народ врз основа на решенијата на АСНОМ и на другите државно-правни акти на новосоздадената југословенска федеративна заедница значеа реализирање на одамнешните идеали и стремежи за национална слобода и рамноправност,

---

⁸⁸⁾ PA d AA (Bonn), Inland II g. Berichte und Meldungen in und über Bulgarien. Ber. v. 27. VIII. 1944.

⁸⁹⁾ Види: Ј—Н. Hoppe, Op. cit., S. 181—182.

⁹⁰⁾ Militärarchiv (Freiburg), RH 19. XI/37, Ber. v. 7. IX.1944.

за прогрес и револуционерни општествени промени, кои се остварија под раководството на КПМ како интегрален дел на КПЈ на чело со Јосип Броз Тито.

*
* * *

Разгледувањето и анализата на главните моменти и околности, коишто ја изразуваат длабоката поврзаност и условеност меѓу македонското национално прашање и формирањето на КПМ, наметнуваат заклучок дека основањето на КПМ во рамките на КПЈ беше во прв ред последица на доследната марксистичко-ленинистичка политика на КПЈ по националното прашање, творечки сообразена со конкретната ситуација во Југославија и во Македонија. Но, во исто време, тој чин значеше наедно и создавање на мошне важна компонента и на вонредно влијателен фактор во Македонија со раководна улога како во градењето и спроведувањето на националната политика така и во движењето и насочувањето на сите главни општествени текови и револуционерни промени.

Создавањето на КПМ дојде како плод на долгогодишната дејност и борба на КПЈ на чело со Јосип Броз за оспособување и издигање на работничката класа во вистински предводник на народните маси и застапник на нивните витални прогресивни национални и класни интереси и барања. Со претворање на националното прашање во моќен лост на класната и општо-демократската борба и со издигање на работничката класа во водечка сила на нацијата и општеството КПЈ на дело го покажа и потврди својот револуционерен класен пристап во решавањето на националното прашање.

За претворање на антифашистичката Народноослободителна борба на македонскиот народ и на народностите во Македонија во национална, демократска и социјалистичка револуција беше неопходно, како што тоа стануваше во сета Југославија под водството на КПЈ, да се проникнат општествените прогресивни сили со националните интереси заради постигање на класна и национална еманципација. Спроведувајќи ја генералната политичка линија на КПЈ, Комунистичката партија на Македонија постојано влијаеше за преплетување и прераснување на националноослободителните и револуционерно-преобразувачките, социјалистичките моменти во огнот на заедничката борба со другите југословенски народи за изгонување на фашистички-

*) Подетални податоци за околностите во врска со оснивањето на Комунистичката партија на Македонија соопштија Светозар Вукмановиќ — Темпо (Revolucija koja teče. Beograd 1971, str. 327, 329, 330 — 331) и Страхил Гигов (Сеќавања, Скопје, 1976, стр. 252 — 253).

те окупатори од земјата, за решавање на системот на хегемонистичкото национално угнетување и класната експлоатација и за изградување на најнапредно економско-социјално уредување во доброволна и рамноправна југословенска федерација.

Улогата на КПМ, односно КПЈ, во зацврстувањето на братството и единството на македонскиот народ со народностите во Македонија и на новото социјалистичко општество е од пресудно значење за успешната изградба на нивната заедничка татковина во пошироката југословенска заедница. Историскиот континуитет на нивната судбинска поврзаност и заедништво како конститутивни елементи и фактори на револуционерното преобразување се продолжува во нивните успешни напрегања за остварување на најшироки и еднакви права и обврски на македонскиот народ и на албанската и турската народност и на етничките групи во СР Македонија. Вклучувајќи се во демократските интеграциони процеси и во разните видови на меѓусебна и заемно полезна соработка што ги иницира Партијата, македонскиот народ и народностите во СР Македонија ги развиваат своите производни сили и ја јакнат материјалната основа на социјалистичките општествени односи и својата национална индивидуалност и рамноправност. Совладувањето на квантитативните разлики како наследство на минатото се остварува со систематски напори за подигање на нивото на производните сили на повисок степен како дел на мерките во областа на националната политика за јакнење на економската самостојност и на самоуправувањето на народните маси.